

CEZA MUHAKEMESİ HUKUKUNDA BİLİRKİŞİLİK

Yard. Doç. Dr. Handan Yokuş Sevük*

I. GENEL OLARAK

Ceza muhakemesinde, hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgi ile çözümlenebilir konular dışında, çözümünü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşü alınır. Bilirkişilik kurumu, ceza muhakemesinin amacı olan maddi gerçeğe ulaşmaya aracılık eder. Soruşturma veya kovuşturmayla konu olan olayın çözümünü için, özel, teknik bilgiyi veya uzmanlığı gerektiren bir alanda, ilgili makamın diğer meslek gruplarının oy ve görüşüne gereksinim duyması veya kanunun bazı hallerde bunu zorunlu görmesi durumunda bilirkişiye başvurulur.

Ceza muhakemesine konu olan olayın, çözüme kavuşturulması bakımından önem taşıyan, açıklığa kavuşturulması ya da tespiti uzmanlığı, özel ve teknik bilgiyi gerektiren hususlarda¹, hakim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından görüşüne başvurulmuş kişiye bilirkişi denir². Bilirkişinin özelliği, belirli bir

---

* Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 İlmi ve teknik bilgiyi, Güreli, lisede öğrenilmeyen, öğrenilse de akılda kalması beklenilmeyen bilgi, Kunter-Yenisey ise, herkesçe bilinmeyen uzmanlık gerektiren bilgi olarak tanımlar. Bkz. Güreli, Nevzat, Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik İstanbul 1967, 23; Kunter, Nurullah-Yenisey, Feridun, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Birinci Kitap, Ceza Muhakemesinin Genel Hükümleri, 12. Bası, İstanbul 2002, No.42.5, dn.17; Cihan-Yenisey'e göre, özel bilgi, sadece belli şartlara haiz kişilerin bilebilecekleri bilgi iken, teknik bilgi ise bilim ve fen ile ilgilidir. Cihan, Erol-Yenisey, Feridun, Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 1997, 195.

2 Bilirkişi tanımları için bkz. Güreli, 16, Güncel Hukuk, "Bilirkişilik Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Güncel Hukuk, S.1, Ocak 2004, 47; Deryal, Yahya; Türk Hukukunda Bilirkişilik, 2. Baskı, Ankara 2004, 21.

konuda uzmanlığa sahip olması³ ve hakim, mahkeme ve Cumhuriyet savcısınınca görevlendirilmesidir. Bu iki koşulu kendisinde taşımayan kişiyi bilirkişi olarak adlandırmak mümkün değildir⁴.

Bilirkişi, uyuşmazlığa konu olan maddi olgunun tespitinde öncelikle rol alması gereken bir kişi olarak ceza muhakemesi hukukunun vazgeçilmez bir unsurudur⁵. Bilirkişi, özel veya mesleki tecrübe kurallarının, kendini atayan makama iletme veya bu kuralları olaylara uygulayarak sonuç çıkarma veya sözü edilen kurallardan hareketle olayların tespiti biçiminde beliren bir işlevi yerine getirir⁶. Bilirkişilik, tanıklıkta olduğu gibi delillerin ortaya çıkmasına araç olsa da⁷, çoğu kere bilirkişinin tanıktan farklı olarak, "belirlenmiş" bir kişi olması zorunlu olmayıp, bilirkişiliğin kabul edilmemesi halinde yerine bir başka kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi daima mümkündür.

Bilirkişilik, delillere ulaşmak için bir araç⁸ olmasının yanında, delillerin içeriğini öğrenme ve delilleri değerlendirme aracıdır⁹.

³ Soyaslan, Doğan, Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku, Ankara 2000, 329; Türk, Hikmet Sami; "Bilirkişilik", Adalet Dergisi, Yıl.91, S.5, Ekim 2000; Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 1998, 288.

⁴ Centel, Nur-Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yenilenmiş 3. Bası, İstanbul 2005, 223.

⁵ Bu konuda Yurtcan'ın görüşü için bkz. Güncel Hukuk, 46.

⁶ Tanrıver, Süha, "Bilirkişinin Etik ve Hukuki Yönden Ceza Sorumluluğu", Bilirkişilik Sempozyumu, Samsun Barosu-Türkiye Barolar Birliği 9-10 Kasım 2001, 407.

⁷ Soyaslan, Doğan, "Ceza Hukukunda Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporunun Bağlayıcılığı" Bilirkişilik Sempozyumu, Samsun Barosu-Türkiye Barolar Birliği 9-10 Kasım 2001 Bilirkişi, 272. "Bilirkişilik tanıklığa engel bir hal değildir. Örneğin, tesadüfen kaza mahallinde bir hekim yaralının durumunu, teknik bilgilerini kullanarak tanımladığında, tanık olarak dinleniyor demektir. Ancak sadece bilirkişinin teknik bilgisiyle cevaplandırabileceği sorular sorulursa ve bilirkişi olarak görevlendirilmişse artık tanıklıktan değil, bilirkişilikten söz etmek gerekecektir.", Centel-Zafer, 3. Bası, 205.

⁸ Bkz. Hükümet Tasarısı, 7.3.2003'de TBMM'ne sunulan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarı Metni, m. 64 gerekçesi. Soyaslan, bilirkişinin suç aracı ve suç konusu hakkında hakimi aydınlatarak delilin mahiyetini ortaya çıkardığını; silahın atışa uygun olup olmadığı sanığın üzerinde bulunan maddenin niteliğini belirleme örneklerinde olduğu gibi bilirkişiliğin delil değil, delilin ortaya çıkmasına yarayan bir araç olduğunu belirtmektedir. Soyaslan, Bilirkişi, 269.

⁹ Güreli, 18; Kunter-Yenisey, No.42.5-IV; Toroslu, Nevzat, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 1998, 184; Erem Faruk, Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku, 6. Baskı, Ankara 1986, 404; Türk, 7. Yargıtay'da 1.CD. 1.3.1991 1991/391 E., 1991/559 K sayılı kararında, bilirkişi görüşünün delil değil, delil hakkında bir açıklama, bir başka deyişle delillerin değerlendirilmesi vasıtası olduğunu açıklamıştır. Bkz. Ersoy, Yüksel, "Türk Ceza Hukukunda Bilirkişilik ve Uygulamadan Doğan Sorunlar", Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, 12-16 Ocak Ankara, C.2, 433.

Örneğin otopsi yapan veya vücutta alkol veya uyuşturucu bulunup bulunmadığını araştıran bilirkişi delil aracı durumundadır¹⁰. Yaralama fiilinin -örneğin duyu organlarından birinin yitirilmesine neden olduğu şeklinde- mağdurda neden olduğu sonuca ilişkin bilirkişi raporu ise, delilleri değerlendirme aracıdır¹¹.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Birinci Kitabın Üçüncü Kısımının İkinci Bölümünde bilirkişilik kurumu düzenlenmiştir. Kanun, tanıklara ilişkin hükümlerden bilirkişiliği düzenleyen hükümlere aykırı olmayanların bilirkişiler hakkında uygulanacağını düzenlerken, bazen de görevini yapmayan bilirkişi hakkında doğrudan doğruya ve madde numarası açıklayarak tanıklık hakkındaki hükümlere yollama yapmaktadır¹². Bilirkişinin reddi konusunda ise hakimin reddine ilişkin hükümlerin uygulanacağı öngörülmüştür.

II. BİLİRKİŞİNİN GÖREVLENDİRİLMESİ

A. Bilirkişi Atanabilecek Haller

1. Çözümü Uzmanlığı, Özel veya Teknik Bilgiyi Gerektiren Hâller

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu m.63/1'e göre, çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verilebilir¹³.

Bilirkişinin görevlendirilmesi kural olarak, çözümü uzmanlığı gerektiren hallerde, özel veya teknik konularda yardıma ihtiyaç duyan makamın takdirindedir. Ceza Muhakemesi Kanunu, çözü-

¹⁰ Öztürk, Bahri- Özbek, Veli Özer-Erdem, Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2001, No.561 ve 564.

¹¹ Bu durumda delillerin anlamlandırılması söz konusudur. Gürelli, 5.

¹² 1412 sayılı CMUK m. 65, "Altıncı faslın aşağıda yazılı maddelere mugayir olmayan hükümleri bilirkişi hakkında dahi caridir." hükmüyle benzer düzenleme öngörmekteydi.

¹³ "Hakim hukuk bilgilerinin dışında kalan ve fakat kendisi öğrenim seviyesinde olan bilgileri kullanmakla beraber, uzmanlığı gerektirecek kadar derin bilgilerle olayı çözümlemek durumunda bu işi kendisi yapamaz. Bu gibi hallerde başvurmak durumu ortaya çıkar. Hakim bir uyuşmazlığı çözerken hangi hususlarda uzman yardımından yararlanacağını kendisi takdir eder. Kural olarak bu konuda hakimi serbest bırakmakla beraber, istisnai olarak sanığın bilincinin incelenmesi (CMUK m.74) gibi belirli birimi ve tekniği ilgilendiren, özel bilgiyi gerektiren incelmelerde hakim bilirkişi tayinini zorunlu olarak yapar." Y.1.CD, 1.2.1991,391/559 (YKD1991/6).

mü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin atanmasına resen veya istem üzerine karar verilebileceğini belirterek emredici düzenlemeden kaçınmıştır¹⁴. Ancak, kanımca kanunun “karar verilebilir” şeklindeki yazılışından maksat “başka hallerde yapılamaz, ancak gösterilen hallerde yapılabilir” olduğundan, bu hallerin varlığı durumunda bilirkişiye başvurma bir zorunluluk olarak anlaşılmalıdır¹⁵. Maddi olayların hangi boyutunda ve ne ölçüde özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyacağı, makamın kendisi tarafından takdir edilebilecek bir husus olduğu için ve bu konuda önceden objektif bir kriter koymak mümkün olmadığı¹⁶ için, “karar verilebilir” denilmiştir. Maddeyi amaçsal yorumladığımızda da çözümü uzmanlık, özel veya teknik bilgi gerektiren hallerde başvurmanın zorunlu olduğu sonucuna varmaktayız. Bir başka deyişle, hangi konuların uzmanlık, özel veya teknik bilgi gerektirdiğinin önceden tespitin mümkün olmaması ve bu tür konularda bilirkişiliğin, delillere ulaşmada ve değerlendirilmesinde bir araç olduğu göz önüne alındığında, ayrıca CMK’da bilirkişi atanmasını isteme yetkisi verilen kişilerin belirtilmesi ve hakim veya mahkemenin bilirkişi atanması isteminin reddi kararını da gerekçeli vermek zorunda olması karşısında, yetkili makam, çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişi atamak zorundadır¹⁷. Kaldı ki bilirkişi atamaya yetkili makam konunun uzmanlık, özel ve teknik bilgi gerektirmediği kanısıyla bilirkişiye başvurmasa bile ilgililer, yargılama konusu olayla ilgili olarak uzmanından bilimsel mütalaa alabilirler (CMK

14 1412 sayılı CMUK m. 66/1’de “Çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişinin rey ve mütalaaasının alınmasına karar verilir” denilerek, özel ve teknik bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişi tayini konusunda hakime ve savcıya takdir yetkisi tanınmamış olup, bilirkişi tayinine mecburdurlar. Bkz. Öztürk-Özbek-Erdem, No.549; Kunter-Yenisey, 42.5-V; Şahin, Cumhuriyet, “Ceza Muhakemesinde Bilirkişi Atanması ve Zorunlu Bilirkişilik”, Bilirkişilik Sempozyumu, 9-10 Kasım 2001, 196; Aksi görüş, Yurtcan, 288.

15 İhtiyari yetki konusundaki açıklamaları için bkz. Kunter-Yenisey, 14.5-III.

16 Mavioğlu, O, “Bilirkişiye Başvurma Zorunluluğu ve Bilirkişi Raporları Karşısında Yargıcın Durumu”, İÜHFM, 1970, S.1-4, 373; Deryal, 75.

17 Aynı görüş, Güreli, 26; Kunter-Yenisey, No,42.5-V. 1996-1997-1998 yıllarında Eyüp Ağır Ceza Mahkemelerinde karara bağlanmış 226 yağma suçu dosyalarının retrospektif metotla inceleyen bir araştırma sonucuna göre, bu dosyaların % 75’inde cebir ve şiddet unsurunun adli tıbbi açıdan tespit edilebilir bir yönü bulunmasına rağmen, bu dosyalardan sadece % 74’ünde adli tıbbi bir bilirkişilik hizmeti alınmamıştır. Başkan, Tanıl, “Türk Ceza Hukukunda Bilirkişilik ve Uygulamadan Doğan Sorunlar” konulu XIV. Bildirinin tartışma kısmı, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C.2, Ankara 2000, 469.

m.67/6). Bütün bu hükümler göz önünde tutulduğunda çözümü uzmanlığı, özel ve teknik bilgiyi gerektiren hallerde kanımca bilirkişiye başvurmak zorunluluğu söz konusudur.

Çözülmesi gereken konu özel bilgiyi gerektirmesine rağmen, bu hususu bildiği için hakim, mahkeme ve savcı bilirkişiye başvurmaktan kaçınamaz. Bir başka deyişle, hakimin ya da Cumhuriyet savcısının özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir konuda kendi kişisel merakı ile bilgi sahibi olması, bilirkişiye başvurma zorunluluğunu ortadan kaldırmaz¹⁸. Bilirkişi atamaya yetkili makam bilirkişiye başvuracak, atama kararında da özel ve teknik bilgiyi gerektiren sorularla neyin incelenmesi gerektiğini tespit edecektir.

Hakimin özel teknik bilgisi ile delil muhtevasını öğrenmesi, delillerin müşterekliği prensibine ters düştüğü gibi, tecrübe kaidesini tayin etmesi ve uygulaması da tarafların görüş bildirmelerine ve hakimin özel bilgisini tartışmalarına olanak vermez¹⁹. Hakimin kendi bilgisi yerine bilirkişiye başvurması savunma hakkının kullanılması açısından da yararlı olduğundan hakimin kendisinin yeterli bilgi ve uzmanlığa sahip olduğu hallerde dahi bilirkişiye başvurma zorunluluğu vardır²⁰.

Öğretide; teknik bilginin, fizik, kimya, matematik gibi pozitif bilimlerin verilerini uygulamaya yeterli bilgi olduğu²¹, özel bilginin ise, genel hukuk bilgisinin dışında kalan her türlü uzmanlık bilgisini içine alan²², belli bir bilim dalının araştırıp ortaya koyduğu sonuçlara ilişkin bilgi olduğu ileri sürülmektedir²³. Özel veya teknik bilginin tıp ve fizik gibi bir bilim dalına ait olması gerekmez, bir zanaatkarın bilgisi de özel ve teknik olabilir²⁴.

5271 sayılı CMK, bilirkişinin oy ve görüşünün alınacağı halleri düzenlerken 1412 sayılı CMUK'tan farklı olarak özel veya tek-

18 Türk, 6.

19 Kunter-Yenisey, No,42.5-V; Şahin, Bilirkişi, 197.

20 Centel-Zafer, 3. Bası, 225.

21 Şahin, Bilirkişi, 207.

22 Deryal, 69.

23 Özel ve teknik bilgi kavramları için bkz. Arslan, Ramazan, "Bilirkişilik Uygulaması ve Bu Uygulamaya Yargıtay'ın Etkisi", YD, Özel Sayı, Ocak-Ekim 1989/1-4, C.15, 162 vd.

24 Öztürk-Özbek-Erdem, No.550. İş yaşamı tecrübeleri sonucunda edinilen birikimden yararlanılmak üzere bilirkişi atanması da söz konusu olabilir. Örneğin, bir makinenin kullanımı konusunda tecrübe sahibi olan kişi, bilirkişi olarak dinlenebilir.

nik bilgiyi gerektiren hallerin yanında “uzmanlık” gerektiren halleri ayrıca belirtmiştir. Aslında olması gerekenin tekrarı gibi görünse de, kanımca kanunkoyucu uygulamadaki hatayı gidermek için özellikle “uzmanlığı” belirtmiştir. 1412 sayılı CMUK'nun uygulamasında, örneğin kusur yeteneğinin varlığı konusunda uzmanlığın aranması emredici hüküm olmasına rağmen incelemenin pratisyen hekimlere yaptırıldığı bilinmektedir. Yetkili makam, özel bilgi ile uzmanlık bilgisinin farklı kavramlar olduğunu göz önüne alarak, çözümü uzmanlığı gerektiren hallerde, incelenecek konunun uzmanı olan kişiyi bilirkişi olarak atayacaktır. Örneğin tıp bilimi özel bir bilgi gerektirmekle birlikte, tıp içinde uzmanlık gerektiren bir hususta yetkili makam bu uzman hekimin oy ve görüşünün alınmasını isteyecektir.

Bilirkişinin gerçekten o konunun uzmanı olup olmadığının bilinebilmesi ve denetlenebilmesi için, bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin kararda bilirkişinin kimliği, mesleki kariyeri, ünvanı ve uzmanlık alanı açık şekilde yazılmalıdır²⁵. Bir kimsenin herhangi bir alanda bilgi ve tecrübesini gösteren diploma ve ruhsatname gibi belgeler kişinin uzmanlığına karine teşkil eder²⁶.

2. Genel ve Hukukî Bilgi ile Çözülmesi Olanaklı Konularda Bilirkişiye Başvurma Yasağı

Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgi ile çözülmesi olanaklı konularda bilirkişi dinlenemez (CMK m.63/1)²⁷. Kanunkoyucu bilirkişiye başvurulacak alanı belirlerken, bu alanın kapsamının hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel, bir başka deyişle herkese ortak toplumsal kültür verileri ile ve hukukî bilgi ile çözülmesi olanaklı konuları kapsamayacağını belirtmiştir²⁸. Genel bilgi, doğal olaylar, tarihi ve politik olaylar, coğrafi bilgiler, biyografik bilgiler gibi²⁹, hukuku ya da başka bir alanda uzman olmayı gerektirmeyen, o hususu bilen herkesin her zaman kolayca elde edebileceği, ulaşılabilir ve güvenilir kaynaklara başvurarak ka-

25 Deryal, 34.

26 Güreli, 38. Aynı durumda olan iki kişi arasından bilirkişinin, incelemeye gereksinim duyulan konuda özel araştırma ve çalışmasının bulunması tercih sebebi olmalıdır.

27 Yurtcan, böyle bir hükmün kanunda yer almasını eleştirmektedir. Bkz. Güncel Hukuk, 48.

28 Bkz. Hükümet Tasarısı m.65'in gerekçesi.

29 Şahin, Bilirkişi, 205-206.

naat edinebileceği bilgidir³⁰. Uygulamada, mahkemelerin yoğun iş yükü gerekçe gösterilerek, genel ve hukuki bilgiyle çözülebilecek konularda bilirkişiye başvurulmakta; bu uygulama ise kanuna aykırılık oluşturmaktadır³¹. Öğretide, genel ve hukukî bilgi ile çözülmesi olanaklı konularda bilirkişiye başvurulması halinde başvuran makamın şahsının ve itibarının sarsılacağı³², bunun bilirkişi kurumun yozlaşmasına yol açacağı³³ ileri sürülmekle birlikte, hukuki konularda bilirkişiye başvurulabileceği de savunulmuştur³⁴.

1412 sayılı CMUK'nun 66. maddesinde de yer alan ve hukuki konularda bilirkişi tayinini yasaklayan aynı düzenlemeye rağmen, soruşturma ve kovuşturma makamlarınca, hukukçu öğretim üyelerinin soruşturma veya kovuşturma konusu eylemin belirli bir suçu oluşturup oluşturmadığı³⁵, hatta hangi suçu oluşturduğu hususunda bilirkişi olarak tayin edildiği bilinmektedir³⁶. Ancak CMK m. 63/1 sadece genel ve hukuki bilgi ile çözülmesi olanaklı konularda bilirkişi dinlenemeyeceğini belirtip, çözümü uzmanlığı gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verilebileceğini belirttiğine göre, uzmanlığı gerektiren hukuki konularda -örneğin, uluslararası bir hukuk kuralının uy-

30 Şahin, Cumhuriyet, Ceza Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğrudan Doğruya-lığı İlkesi), Ankara 2001, 175.

31 Türk, 6.

32 Kunter-Yenisey, No.42-5, dn.27;

33 Türk, 6.

34 Tosun, hakimin bilirkişi görüşü ile bağlı olmadığı gerekçesiyle, hukuki konularda da bilirkişiye başvurulabileceği görüşündedir. Tosun Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C.1, Dördüncü Bası, İstanbul 1984, 791.

35 Yargıtay bir kararında bir yazının suç unsurlarını içerip içermediğini irdeleme ve tartışmayı, mahkemenin bilirkişiye havale edemeyeceğini belirtmiştir (Y.9.CD, 29.1.1991, 1990/3773, 1991/254 K, YKD 1991, 803). Başka bir kararında ise, gerektiğinde sanığa yükletilen eylemlerin hukuka uygunluğunun bilirkişi aracılığıyla saptanması gerekirken eksik soruşturma ve yetersiz gerekçe ile karar verilmesini yasaya aykırı bulmuştur. Bkz. Köroğlu Hasan, Türk Mahkemelerinde Bilirkişilik ve Bilirkişi Kurumları, Ankara 2001, 69; Cihan-Yenisey'e göre, yazıda kullanılan ifadenin "küçük düşürücü" olup olmadığı veya "basın hukukundan kaynaklanan hukuka uygunluk sebeplerinin var olup olmadığı, özel bilgiyi gerektirmesi nedeniyle bilirkişi incelemesine konu teşkil edebilir.; Cihan-Yenisey, 195, dn.3.

36 Kunter-Yenisey'e göre; suç unsurlarının olayda gerçekleşip gerçekleşmediğinin sübutu, maddi mesele olduğundan bilirkişi incelemesine konu teşkil edebilir. Örneğin, bir yazının hakaretamiz ve müstehcen mahiyette olup olmadığını bilirkişiye incelettirmekte kanuna aykırılık yoktur.; Kunter-Yenisey, No.42.5-V dn.27. Bu konudaki görüşleri için ayrıca bkz. Öztürk-Özbek-Erdem, No.566; bkz. Güncel Hukuk, 49.

gulanmasında veya yabancı bir hukukun uygulanmasında olduğu gibi³⁷- öğretim üyelerinin görüşlerinden yararlanılabilir.

B. Bilirkişinin Atanmasına Karar Verilmesi

1. Re'sen ve İstem Üzerine Karar Verilmesi

Çözümü uzmanlığı, özel ve teknik bilgiyi gerektiren hallerde, bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına, hakim, mahkeme ve Cumhuriyet savcısı resen karar verebilir. Ayrıca Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafiinin veya kanunî temsilcinin istemi üzerine de bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verilebilir (CMK m.63/1)³⁸. 1412 sayılı CMUK'dan farklı olarak bilirkişinin görevlendirilmesini isteme hakkı, katılan ve vekiline, şüpheliye, şüpheli veya sanığın kanuni temsilcine de tanınmıştır³⁹.

Sanık, CMK m.177 uyarınca, savunma hakkının gereği olarak, bilirkişinin davetini mahkeme başkanı veya hakimden isteyebilir. Yargılanan sanık, duruşma sırasında bilirkişiyi doğrudan davet ettirebilir veya duruşma sırasında getirebilir(CMK 178). Buna öğretide "savunma bilirkişisi"⁴⁰ denilmektedir. Bu bilirkişinin ödev ve yetkileri, yetkili makamın görevlendirdiği bilirkişiden farklı olmadığından, sanık tarafından getirilen bilirkişi de yemin eder⁴¹. Silâhların eşitliği ilkesi gereği sanık, doğrudan davet ettireceği veya duruşma sırasında getireceği bilirkişilerin ad ve adreslerini, Cumhuriyet savcısına makul bir süre içinde bildirmekle yükümlüdür (CMK m.179/1).

1412 sayılı CMUK'nun 212.maddesinde de sanığın duruşma hazırlığında bilirkişi davet edilmesini talep edebileceği, 213.maddesinde ise sanığın bilirkişiyi doğrudan doğruya davet ettirebileceği gibi, önceden talepte bulunmaksızın dahi o kimseyi getirebileceği düzenlenmişti⁴². Öğretide, savunma hakkının tam olarak

37 Bkz. Güncel Hukuk, 49; Kunter-Yenisey, No.42-5, dn.27.

38 CMUK m.212'de sadece sanığın, bilirkişinin davetini istemesi öngörülmüştür.

39 Alman CMUK 73. paragrafında bu yetki sadece hakime verilmiştir Öztürk-Özbek-Erdem, No.546.

40 Öztürk-Özbek-Erdem, No.546.

41 Ersoy, 461.

42 Soyaslan, uygulamada bu maddenin, yargılama makamının devlet sayılması, avukatların hakimlerle ters düşmeme isteklerinden dolayı, sosyal yapının bu kuralı metruk hale getirdiğini belirtmektedir. Bkz. Soyaslan, Bilirkişilik, 270.

kullanılması ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından, soruşturma sırasında sanığın bilirkişiye başvurabilmesinin önemi belirtilerek, CMUK'da açıkça düzenlenmemekle birlikte sanığın hazırlık soruşturmasında da CMUK m. 212, 213 ve 232 kıyasen uygulanmak suretiyle bilirkişiye başvurabileceği ileri sürülmekteydi⁴³. Yeni düzenleme karşısında (CMK m.63/1 ve CMK m.63/3) kıyasa gerek kalmaksızın soruşturma esnasında da şüphelinin bilirkişiden yararlanma hakkı söz konusudur. CMK m.63/3'e göre soruşturma evresinde bilirkişi atanması yetkisi Cumhuriyet savcısına verildiğinden şüpheli, müdafii veya kanuni temsilcisi Cumhuriyet savcısından bilirkişi görevlendirilmesi isteminde bulunabilecektir.

Kovuşturmada, sanıktan başka, Cumhuriyet savcısı ve katılan da bilirkişi davet ettirebilir (CMK m.179/2, 178/1). Cumhuriyet savcısı, iddianamede gösterilen veya sanığın istemi üzerine davet edilen bilirkişiler dışında gerek mahkeme başkanı veya hâkim kararıyla, gerek kendiliğinden başka kimseleri davet ettirecek ise bunların ad ve adreslerini sanığa makul süre içinde bildirmekle yükümlüdür (CMK m.179/2). Mahkeme başkanı veya hakim katılanın gösterdiği uzman kişinin çağrılması hakkındaki dilekçeyi reddettiğinde, katılan uzman kişiyi doğrudan mahkemeye getirebilir.(CMK 178/1)

2. Bilirkişi Atamaya Yetkili Makam

Bilirkişi atanması yetkisi hâkim veya mahkemeye ait olmakla birlikte (CMK m.63/2)⁴⁴, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı da bilirkişi atama yetkisine sahiptir (CMK m.63/3)⁴⁵.

Cumhuriyet savcısı, bir suçun işlendiğini öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere işin gerçeğini araştırmaya başlar ve maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, şüphelinin lehine ve

⁴³ Öztürk- Özbek-Erdem, No. 546.

⁴⁴ 1412 sayılı CMUK'da bilirkişinin tayini ve üçten fazla olmamak üzere adedinin tespiti bakımından yetki hakimindir.

⁴⁵ Soyaslan, muhakeme makamları dışında polisin ve jandarmanın da bilirkişiye başvurabileceğinin kabulünün gerektiğini belirtir. Yakaladığı madde nin uyuşturucu madde niteliğinde olup olmadığını tespit için maddeyi bir kimya laboratuvarına inceleyen polisin bilirkişiye başvurmuş olacağını, kaldı ki polisin savcının yardımcısı olup işlemi savcı adına yaptığını, bu nedenle polisin de bilirkişiye başvurabilmesi gerektiğini savunmaktadır. , Soyaslan, Bilirkişi, 271, ayrıca bkz. Soyaslan, 329.

aleyhine olan delilleri toplar, muhafaza altına alır (CMK m.160). Kural olarak toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa Cumhuriyet savcısı kamu davasını açar (CMK m.170/2)⁴⁶, yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi halinde ise kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verir. Cumhuriyet savcısı, kamu davasını açmaya yer olup olmadığı bakımından yeterli şüpheye ulaşmak için delilleri değerlendirme aracı olarak bilirkişinin oy ve görüşüne gereksinim duyarsa bilirkişi incelemesi yaptırabilir.

1412 sayılı CMUK m.66/2'e göre; Cumhuriyet Savcısı hazırlık soruşturmasında gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bu yetkiye sahip olup, m. 66/5'e göre ise; hazırlık soruşturmasında muayeneleri gereken kimselerin muayenelerinin ise Cumhuriyet Savcılarının talebi ile yapılacağı düzenlenmişti. 5271 sayılı CMK'daki düzenleme ile Cumhuriyet savcısının bilirkişi atama yetkisinin, hâkim ile aynı düzeye getirilmesinin nedeni, soruşturmanın noksatsız yapılmasını sağlamaktır⁴⁷. Kanımca, soruşturmanın eksiksiz tamamlanmasının yanında kovuşturmanın en kısa sürede tamamlanması bakımından savcıya bu yetkinin verilmesi yerinde olmuştur. Ayrıca savcıya bu yetkinin verilmesi, sanığın lekelenme ve savunma hakkına da hizmet eder⁴⁸.

3. Bilirkişinin Atanmasına İlişkin Kararın İçeriği

Bilirkişi incelemesi yaptırılmasına ilişkin karar, inceleme ko-

-
- 46 Muhakememizde kovuşturma mecburiyeti ilkesi benimsenmiş olup, istisna olarak takdirilik ilkesine CMK 171'de yer verilmiştir.
- 47 CMK Hükümet Tasarısı m.65 gerekçesi. Özbek, savcıya bilirkişi atama yetkisinin verilmesini, savcının ceza muhakemesindeki yetkilerini ve etkinliğinin artırılması yönündeki bir çabanın sonucu olarak değerlendirmektedir. Bkz. Özbek, Veli Özer, Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı (CMK İzmir Şerhi) , Ankara 2005, 217.
- 48 Öğretide, Şahin, soruşturmada savcıya bilirkişi atama yetkisinin verilmesini, iddia ve savunma makamları arasındaki dengeyi iddia makamının lehine değiştirerek, savcılığı yargılama makamına yaklaştıracığı için uygun bulmamaktadır. Şahin, Bilirkişi, 192.
- 49 Örneğin; uyuşturucu madde suçlarındaki incelemelerde, Adli Tıp Kurumu'nun ilgili ihtisas dairesi ve/veya ihtisas kuruluna ya da polis veya jandarma laboratuvarlarına gönderilen maddelerin, ne tür madde oldukları, uyuşturucu madde içerip içermedikleri, uyuşturucu madde içeriyorsa, hangi tür uyuşturucu madde olduğu ve her birinin saf olarak miktarları, uyuşturucu madde sayılmalarının dayanağının ne olduğu sorulmalıdır. Güngör, Şener- Kınacı, Ali, (Öğreti ve Uygulama Boyutu ile) Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerle İlgili Suçlar, Ankara 2001, 799.

nusu ve bilirkişinin görevini yerine getireceği süre olmak üzere iki hususu içerir (CMK m.66/1):

1) İnceleme Konusunun Belirlenmesi: İnceleme konusu, cevaplandırılması uzmanlığı özel veya teknik nitelikte bilgiyi gerektiren sorularla belirtilecektir. Böylece, bilirkişinin inceleme alanı, bilirkişiyi görevlendiren makam tarafından net bir şekilde çizilecektir⁴⁹.

Uygulamada bilirkişilik kurumunun amacıyla bağdaşmayan bir şekilde, "dosyanın bilirkişiye havalesine" ya da "bilirkişinin dosyayı tetkik ederek rapor tanzimine" karar verildiği görülmektedir⁵⁰. İnceleme konusunun belirlenmemesi, bilirkişinin görev alanı dışına çıkarak kendince yararlı gördüğü bazı görüşleri belirtmek suretiyle yargılama yetkisini kullanmasına neden olmaktadır⁵¹. Kanımca, bilirkişi incelemesinden beklenenin açık bir şekilde belirtilmesi, sorularla bilirkişinin inceleyeceği alanın sınırlarının çizilmesi, yargılama yetkisinin devrini önleyeceği gibi, boş yere zaman ve emek kaybını da önleyecektir.

2) Sürenin Belirlenmesi: Bilirkişinin atanmasına ilişkin kararda, bilirkişinin görevini yerine getireceği süre belirtilecektir bir başka deyişle bilirkişiye belirli bir süre verilecektir⁵². Bilirkişi atanmasına karar verecek makam, süreyi işin niteliğini göz önünde bulundurarak belirler ve bu süre işin niteliğine göre üç ayı geçemez (CMK m.66/1). Bir başka deyişle belirlenecek sürede azami sınır 3 aydır. Bilirkişi görevini belirlenen sürede bitirmekle yükümlü olup, belirlenen süre içinde raporunu vermeyen bilirkişi hemen değiştirilebilir (CMK m.66/2). Ancak özel sebepler zorunlu kıldığında ve yetkili merci bu sebepleri kabul ettiğinde ve bilirkişinin de istemi varsa, süre bütün bu hususları belirten gerekçeli bir kararla en çok üç ay daha uzatılabilir (CMK m.66/1). Sürenin uzatılmasını zorunlu kılan özel sebepler, bilirkişinin hastalanması gibi bilirkişinin özel sebepleri olabileceği gibi, incelenecek konunun kapsamına ilişkin de olabilir.

50 Türk, 6-7.

51 Şahin, Bilirkişi, 208; Deryal, 112.

52 "Uygulamada bilirkişi görevlendirmelerinde çoğu zaman süre konusunda bir karar verilmediği görülmektedir. Bazen dosyalar aylarca bilirkişi elinde kalmakta ve mahkemeler bilirkişi raporunun gelmesi için sürekli duruşmayı erteleme yoluna gitmektedir. Adaletin gecikmesine yol açan bu uygulama hiçbir biçimde onaylanamaz." Türk, 8.

1412 sayılı CMUK m.75'de, bilirkişinin yazılı mütalaasını tayin edilen süre içinde vereceği ancak işin niteliğine göre bu sürenin 2 ayı geçemeyeceği belirtilmiştir⁵³. CMK'da ise bilirkişinin görevini yerine getirme süresi işin niteliğine göre 3 ayı geçemeyecektir. Bu süre belli koşulların varlığı halinde 3 ay daha uzatılabilmektedir. Böylece, 6 aylık bir azami süre söz konusudur.

1412 sayılı CMUK uygulamasında bilirkişi görevlendirilmelerinde çoğu zaman süre verilmediği, bunun da duruşmaların ertelenmesine yol açtığı bilinmektedir. Bilirkişi görevlendirirken mutlaka dosyanın hacmine, içeriğine göre bir süre belirlenmesi ve kanunun aradığı sürelerle uyulması davaların uzamasını ve pahalıya mal olmasını önlemek bakımından önem arz eder⁵⁴.

İl adli yargı adalet komisyonları tarafından düzenlenen listelere girmeyenler arasından bilirkişi seçilmesine ilişkin kararın (CMK 64/2), birden çok bilirkişi atamaya ilişkin ve birden çok bilirkişi atanması hususundaki istemin reddine ilişkin kararın (CMK m.63/2) ve Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafii veya kanunî temsilci tarafından yeni bilirkişi incelemesi yapılması veya itirazların bildirilmesi istemlerinin reddine ilişkin kararların gerekçeli yazılması zorunludur. Bilirkişi atanmasına ilişkin karar ve bilirkişi isteminin reddine ilişkin kararlar da gerekçeli olmalıdır. Böylece bilirkişiye başvurma ya da başvur-mama kararının denetlenmesi söz konusu olacaktır⁵⁵.

C. Bilirkişi Olarak Atanabilecek Kişiler

Bilirkişiler, il adli yargı adalet komisyonları tarafından her yıl düzenlenen bir listede yer alan gerçek veya tüzel kişiler arasından seçilirler (CMK m.64/1). Cumhuriyet savcıları ve hâkimler, yalnız buldukları il bakımından yapılmış listelerden değil, diğer illerde oluşturulmuş listelerden de bilirkişi seçebilirler (CMK m.64/1). Bu listelerin düzenlenmesine veya listelerde yer verilenlerin çık-

53 Belirli bir süre vermenin olası zararları hususunda bkz. Soyaslan, Bilirkişi, 275.

54 Türk, 8.

55 Yargıtay'da bir kararında bu hususu denetlemektedir. "Hakim, ancak ve yalnız özel ve uzmanlık bilgisi gerektiren hallerde soruşturma görevini kolaylaştırmak üzere bilirkişiye müracaat edebilir. Bunun dışında bilirkişiye başvurma, hakimin resmi görevini yapmama veya başkasına yaptırma mahiyetini taşıyabileceğinden kabul edilemez. Aksi halde hüküm hakime değil, bilirkişiye bırakılmış olur."(Y.1.CD.18.3.1972, 61/1284) Karar için bkz. Deryal, 76.

nlmalarına ilişkin esas ve usuller, 1 Haziran 2005 tarihli 25832 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İl Adli Yargı Adalet Komisyonlarınınca Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik" de gösterilmektedir. Söz konusu Yönetmeliğin 7. maddesine göre, başvurular şahsen yapılabileceği gibi, kayıtlı olunan oda, çalışılan kurum ve kuruluş aracılığıyla her yıl 31 Ekim tarihine kadar il adli yargı adalet komisyonuna bir dilekçe vermek suretiyle yapılır⁵⁶.

Bilirkişiler kural olarak bu listelerde yer alan kişiler arasından seçilir, ancak, atama kararında, gerekçesi de gösterilmek suretiyle, hazırlanmış listelere girmeyenler arasından da bilirkişi seçilebilir (m.64/ 2). Listelerde gerçek ve tüzel kişilere yer verilir. Bilirkişi olarak atanan bir tüzel kişi ise, kendisi adına incelemeyi yapacak gerçek kişi veya kişilerin isimlerini, bilirkişi atayacak yargı merciinin onayına sunar (CMK m.64/4)⁵⁷. Örneğin, bilirkişi olarak sağlık sektöründe şirket şeklinde kurulmuş özel bir hastane gibi bir tüzel kişi seçildiğinde, incelemeyi yapacak kişi veya kişilerin isimleri atayan mercie bildirilecek ve bunlar yargı merciinin onayından sonra işlerine başlayacaklardır; onaylanmadıklarında ise istem olursa yeniden isim bildirebileceklerdir. Böylece madde, bilirkişilerin, önceden bir elemenden geçirilerek atanmalarına olanak sağlamış bulunmaktadır; bu suretle bilirkişilik kurumuna disiplin sağlanması ile kalınmayacak ayrıca bilirkişinin hâkim gibi görev yapması da önlenmiş olacaktır⁵⁸.

Kanunların belirli konularda görevlendirdiği resmî bilirkişiler

56 Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesine göre " Listeye kayıt olabilmek için, gerçek kişilerin; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması; başvuru tarihinde yirmibeş yaşından küçük olmaması; bilirkişilik yapacağı alanda en az üç yıllık meslekî deneyime sahip olması; affa uğramış ya da ertelenmiş olsalar bile Devlete karşı işlenen suçlar ile basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflâs gibi bir suçtan veya kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, gerçeğe aykırı bilirkişilik yapma, yalan tanıklık suçlarından biriyle hükümlü bulunmaması; disiplin yönünden meslekten ya da memuriyetten çıkarılmamış veya sanat icrasından geçici olarak yasaklanmamış olması; Komisyonun bağlı bulunduğu il çevresinde oturması veya meslekî faaliyeti icra etmesi; başka bir komisyonun listesinde kayıtlı olmaması gerekir.

57 Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik m.6'ya göre; Tüzel kişilerin; faaliyetine devam ediyor olması ve listeye kabul edilen tüzel kişiler adına incelemeyi yapacak olan gerçek kişi ya da kişilerin de listeye kabul şartlarını taşımaları gerekmektedir.

58 Bkz. Hükümet Tasarısı m.66 gerekçesi.

öncelikle atanırlar (CMK m.64/3)⁵⁹. Ancak yetkili merci sunulan görüş veya oydan tatmin olmazsa listeden ve liste dışından yeni bilirkişi atayabilecek⁶⁰ ve bu durumda da gerekçesini kararında gösterecektir.

5271 sayılı CMK, 1412 sayılı CMUK'da ve Hükümet Tasarısında olmayan yeni bir düzenleme getirilerek, kamu görevlilerinin, bağlı buldukları kurumla ilgili davalarda bilirkişi olarak atanmaları yasaklanmıştır, bir başka deyişle bilirkişi yasağı getirilmektedir (CMK m.64/3). Böylece, bilirkişinin tarafsızlığı sağlanmak istenmiştir⁶¹.

1412 sayılı CMUK m.69/2'de yer alan "Bilirkişi sıfatıyla dinlenmeleri mensup oldukları dairece, memuriyetin menfaat ve icaplarına hanel vereceği beyan edilen devlet memurları bilirkişi olarak dinlenemez" hükmüne yerinde olarak CMK'da yer verilmiştir⁶².

Bilirkişi atamaya yetkili makam, bilirkişinin sayısını tespit etme yetkisine sahiptir⁶³. Gerekçe gösterilerek birden fazla bilirkişi atanabilir. Bilirkişi sayısına, yasayla bir sınırlama getirilmemekle birlikte, belirli bir görüşte çoğunluk sağlayabilmek için, bilirkişi sayısı üç-beş gibi tek sayıyla belirlenmelidir⁶⁴.

III. BİLİRKİŞİYE BAŞVURMA ZORUNLULUĞU BULUNAN HALLER

Bilirkişiliğe ilişkin genel hükümler olmasına rağmen, konu-

59 1412 sayılı CMUK m.66/3'e göre; "Belli hususlar hakkında rey ve mütalalarını beyan ile kanun tarafından görevlendirilmiş resmi bilirkişi varsa, hususi sebepler olmadıkça başkası tayin edilemez."

60 Hükümet Tasarısı m.66 gerekçesi.

61 Daha önce böyle bir düzenleme söz konusu olmadığından, öğretilde, bu durumda bilirkişinin görevden çekilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bkz. Deryal, 108. Uygulamada, Yargıtay'ın bu yönde kararları söz konusudur. Örneğin, Yargıtay'a göre bir eserin "müzelik" olup olmadığı hususunda müze elemanları yerine tarafsız uzman bilirkişilerin görüşü alınmalıdır. Bkz. Deryal, 39.

62 Aynı düzenleme hükümet tasarısı m.73/3'de de yer almaktaydı. CMUK m.66/3'de, bilirkişi sayısının üçten fazla olmamak üzere hakim tarafından tespit edileceği öngörülmüştür.

63 Özbek'e göre; sayı artıkça kurumun amacına ulaşılmasından uzaklaşılacağı için, mümkün oldukça birden fazla kişiye başvurulmamalıdır. Özbek, 217.

64 Centel-Zafer, 3. Bası, 224.

nun önemi ve uygulamadaki aksaklıkları gidermek bakımından kanunkoyucu bazı hallerde bilirkişi atanmasını zorunlu kılmıştır⁶⁵.

A. Gözlem Altına Alınma

Kişi özgürlüğüne yönelik tedbirlerden biri olan şüpheli veya sanığın gözlem altına alınmasına karar verecek olan hakim veya mahkeme, bu tedbire gerek olup olmadığı hususu özel ve uzmanlık gerektirdiğinden bilirkişiye başvurmak zorundadır. CMK m.74/1'e göre⁶⁶; fiili işlediği yolunda kuvvetli şüpheler bulunan şüpheli veya sanığın akıl hastası olup olmadığını, akıl hastası ise ne zamandan beri hasta olduğunu ve bunun, kişinin davranışları üzerindeki etkilerini saptamak için⁶⁷; "uzman hekimin önerisi üzerine", resmî bir sağlık kurumunda gözlem altına alınmasına karar verileceğinden, bu hususun gerekliliğinin olup olmadığı ba-

65 Öğretide, 1412 sayılı CMUK'da özel ve teknik konularda bilirkişi atanmasının zorunlu sayılmasına rağmen, CMUK'da tekrar bilirkişi atanmasının zorunlu olduğu hallerin ayrıca gösterilmesi eleştirilmiş ve kanun yapma tekniğine aykırı olmakla birlikte, bu konuda uygulamadaki aykırılıklara engel olmak için kanunkoyucunun bu şekilde hareket ettiği belirtilmiştir. Öztürk-Özbek-Erdem, No.550.

66 CMK m.74: (1) Fiili işlediği yolunda kuvvetli şüpheler bulunan şüpheli veya sanığın akıl hastası olup olmadığını, akıl hastası ise ne zamandan beri hasta olduğunu ve bunun, kişinin davranışları üzerindeki etkilerini saptamak için; uzman hekimin önerisi üzerine, Cumhuriyet savcısının ve müdafinin dinlenmesinden sonra resmî bir sağlık kurumunda gözlem altına alınmasına, soruşturma evresinde sulh ceza hâkimi, kovuşturma evresinde mahkeme tarafından karar verilebilir.

(2) Şüpheli veya sanığın müdafii yoksa hâkim veya mahkemenin istemi üzerine, baro tarafından bir müdafî görevlendirilir.

(3) Gözlem süresi üç haftayı geçemez. Bu sürenin yetmeyeceği anlaşılırsa resmî sağlık kurumunun istemi üzerine, her seferinde üç haftayı geçmek üzere ek süreler verilebilir; ancak sürelerin toplamı üç ayı geçemez.

(4) Gözlem altına alınma kararına karşı itiraz yoluna gidilebilir; itiraz, kararın yerine getirilmesini durdurur.

(5) Bu madde hükmü, 223 üncü maddenin sekizinci fıkrası gereğince yargılamanın durması kararı verilmesi gereken hâllerde de uygulanır.

67 Sanığın şuurunun tetkikini düzenleyen 1412 sayılı CMUK m.74'de, tedavi ve muhafazaya hükmolunması veya Ceza Kanununun 47. maddesinin uygulanması bakımından inceleme yapılmasını ve sanığın gözlem altına alınmasını öngörülmekte, incelemenin kapsamı belirtilmemektedir. Gürelliye göre; "Şuur tetkiki tabirine, hareket serbestisine tesir eden akıl hastalığı olup olmadığını, uyuşturucu madde alışkanlığının iptila derecesine varıp varmadığını, sarhoşlukta itiyat ve iptila bulunup bulunmadığını tespit için yapılan tetkikleri de içine alabilecek şekilde geniş manada anlamak gerekir.", Gürelli, 80.

kimından uzman bir hekime başvurulacaktır⁶⁸. Bu uzman hekim, akıl hastalıkları uzmanıdır⁶⁹. Bilirkişi olarak hekime soruşturma evresinde Sulh ceza hakimi, kovuşturma evresinde ise mahkeme başvuracaktır.

CMK m.74/1'de sanığın gözlem altına alınmasına sadece uzman hekimin önerisi üzerine karar verilebileceğinden, tarafların böyle bir öneri yetkisi olmamakla beraber, sulh ceza hakimi veya mahkeme kendiliğinden de sanığın gözlem altına alınmasına karar veremez⁷⁰. Taraflar ancak sanığın akıl hastası olup olmadığının tespitini talep edebilir. Gözlem altına alma kararından önce Cumhuriyet savcısının ve müdafinin dinlenmesi gereklidir (CMK m.74/1). Gözlem süresi üç haftayı geçemez. Üç haftanın sonunda gözlemin devamına gerek duyulursa, resmî sağlık kurumunun istemi üzerine tekrar üç haftalık ek süre verilebilir. Verilen bu sürelerin toplamı üç ayı geçemez, bir başka deyişle gözlem süresi azami üç aydır (CMK 74/3).

5237 sayılı TCK'nun akıl hastalığını düzenleyen m.32 ve akıl hastalarına uygulanacak güvenlik tedbirlerine ilişkin 57. maddenin uygulanması bakımından bilirkişi incelemesi yapılmalıdır⁷¹.

B. Ölünün Adli Muayenesi ve Otopsi

Ölünün adli muayenesi⁷² ve otopsi halinde bilirkişi olarak hekime başvurulur. Bilirkişiliğe ilişkin genel hükümler varken bu iki konunun ayrıca ele alınmasının nedeni, ceset iyi muayene edilmezse çürüyeceğinden ve otopsi iyi yapılmadığında ceset dağılacak ve deliller de kaybolacağından, bu işlemlerin iyi ve doğru bir tarzda yapılmasını sağlamak üzere konuyu ayrıca düzenleme gereğidir⁷³.

⁶⁸ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, yerel mahkemenin gözlem altına alma kararını bilirkişinin teklifi üzerine vereceğini belirtmektedir. Soyaslan, Bilirkişi, 280.

⁶⁹ Yargıtay, sanığın şuurunun incelenmesinde muayeneyi yapacak bilirkişinin akıl hastalıkları uzmanı olması gerektiğini belirtmektedir. Gürelli, 81.

⁷⁰ Gürelli, 82.

⁷¹ CMUK m.66/4'e göre, "Tedavi ve muhafazaya hükmolunması veya Ceza Kanununun 47 nci maddesinin uygulanması bakımından bilirkişi tetkikatı yaptırmaya hakimler mecburdurlar. Bilirkişinin adli tabip yoksa, mütehasıs hekim olması şarttır."

⁷² Toroslu, ölünün muayenesinin bir tür keşif olduğunu belirtmektedir. ; Toroslu, 191.

⁷³ Bkz. Hükümet Tasarısı 87 ve 88.maddelerinin gerekçeleri.

1. Ölünün Adli Muayenesi

Ölünün adli muayenesi, Cumhuriyet savcısının huzurunda ve bir hekim görevlendirilerek yapılır (CMK m.86/3). Burada hekim bilirkişi olarak görev yapar. Hekim, ölünün adli muayenesinde tıbbî belirtileri, ölüm zamanı ve ölüm nedenini belirlemek için tüm bulguları saptayacaktır (CMK m.86/2).

2. Otopsi

Bir tür bilirkişi incelemesi olan otopsi⁷⁴, Cumhuriyet savcısının huzurunda biri adli tıp, diğeri patoloji uzmanı veya diğerdallardan birisinin mensubu veya biri pratisyen iki hekim tarafından yapılır (CMK m.87/1)⁷⁵. Hekimin buradaki hukuki durumu bilirkişidir⁷⁶. CMUK m.79/2'de otopsiyi yapacak iki hekimden birinin adli tıp uzmanı veya patolog olması öngörülmüşken, CMK m.87/1'e göre otopsiyi yapacak uzmanlardan birinin mutlaka adli tıp uzmanı olması gerekmektedir⁷⁷. Kural, otopsinin iki hekim tarafından yapılması iken, zorunluluk bulunduğu anda otopsi işlemi bir hekim tarafından da yapılabilir; bu durum otopsi raporunda açıkça belirtilir⁷⁸. CMK m.87/1'de müdafî veya vekil tarafın-

74 Kunter-Yenisey, 42.11; Toroslu, 193.

75 CMK'nun Otopsi"yi düzenleyen 87. maddesine göre " (1) Otopsi, Cumhuriyet savcısının huzurunda biri adli tıp, diğeri patoloji uzmanı veya diğerdallardan birisinin mensubu veya biri pratisyen iki hekim tarafından yapılır. Müdafî veya vekil tarafından getirilen hekim de otopside hazır bulunabilir. Zorunluluk bulunduğu anda otopsi işlemi bir hekim tarafından da yapılabilir; bu durum otopsi raporunda açıkça belirtilir.

(2) Otopsi, cesedin durumu olanak verdiği takdirde, mutlaka baş, göğüs ve karnın açılmasını gerektirir.

(3) Ölümünden hemen önceki hastalığında öleni tedavi etmiş olan tabibe, otopsi yapma görevi verilemez. Ancak, bu tabibin otopsi sırasında hazır bulunması ve hastalığın seyri hakkında bilgi vermesi istenebilir.

(4) Gömülmüş bulunan bir ceset, incelenmesi veya otopsi yapılması için mezardan çıkarılabilir. Bu husustaki karar, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde mahkeme tarafından verilir. Mezardan çıkarma kararı, araştırmanın amacını tehlikeye düşürmeyecekse ve ulaşılması da zor değilse ölünün bir yakınına derhâl bildirilir.

(5) Yukarıdaki fıkralarda sözü edilen işlemler yapılırken, cesedin görüntüleri kayda alınır."

76 Soyaslan, Bilirkişi, 282.

77 1412 sayılı CMUK m.79/2'ye göre; "Otopsi, hakim ve tehirinde zarar umulan hallerde Cumhuriyet savcısı huzurunda biri adli tabip veya patolog olmak şartı ile iki hekim tarafından yapılır." Adli tabipten "adli tıp uzmanı"nın anlaşılması gerektiği ileri sürülmüştür. Ersoy, 437.

78 Aynı düzenleme CMUK m.79/3'de de söz konusudur.

dan getirilen hekimin de otopside hazır bulunabileceği öngörülerek (m.87/1) yeni bir hüküm getirilmiştir. Böylece “adil yargılama hakkı” güçlendirilmektedir ve ayrıca soruşturmada, sağlam delillerin elde edilmesi, davanın bir duruşmada bitirilmesi için gerekli olduğundan, avukatın bu evrede belli delillerin saptanmasında katkıda bulunması sağlanmaktadır⁷⁹.

Otopsi sırasında cesedin görüntüleri kayda alınır (CMK m.87/5). Kanunkoyucu cesedin görüntülerinin kayda alınması hususunda emredici düzenleme getirmektedir.

Otopsiyi yapacak hekim, ölümünden hemen önceki hastalığında öleni tedavi etmiş olan hekim olamaz, ancak, bu hekimin otopsi sırasında hazır bulunması ve hastalığın seyri hakkında bilgi vermesi istenebilir (m.87/3). Böylece, kanun otopsiyi yapacak hekim bakımından, ölümünden hemen önceki hastalığında öleni tedavi etmiş olmama şeklinde bilirkişilik yapılamayacak hali düzenlemektedir.

C. Yeni Doğanın Cesedinin Adli Muayenesi veya Otopsi

CMK m.86/1'e göre adli muayene ve m.87/2'ye göre otopsi hekim tarafından yapılacağından, yeni doğanın cesedinin adli muayenesi veya otopsisini de hekim tarafından yapılır. Yeni doğanın cesedi üzerinde adli muayene veya otopside, doğum sırasında veya doğumdan sonra yaşam bulgularının varlığı ve olağan süresinde doğup doğmadığı ve biyolojik olarak yaşamını rahim dışında sürdürebilecek kadar olgunlaşmış olup olmadığı veya yaşama yeteneği bulunup bulunmadığı saptanması için uzman hekime bilirkişi olarak başvurulur (CMK m.88/1) ⁸⁰.

D. Zehirlenme Şüphesi Üzerine Yapılacak İnceleme

Zehirlenme şüphesi olan hâllerde, ölüde veya başka yerlerde bulunmuş şüpheli maddelerin tahlili için bilirkişiye başvurmak zorunludur. Bu maddeler, görevlendirilen uzman tarafından incelenerek tahlil edilir (CMK 89/1).CMUK m.83/1'de kimyager veya tahlil ile görevli resmi bir makam tarafından söz konusu incelemenin yapılacağı belirtilmiştir.

⁷⁹ Bkz. Hükümet Tasarısı m.88'in gerekçesi.

⁸⁰ Bkz. CMUK m.82.

Kişide zehirlenme şüphesi olan hallerde yapılacak incelemede, hekimin bulunması zorunlu olmayıp, Cumhuriyet savcısı veya mahkeme, bu incelemenin, hekimin katılımıyla veya onun yönetiminde yapılmasına karar verebilir (CMK m.89/2).

Zehirlenme şüphesi olan hâllerde organlardan parça alınırken hekim, organın görünen şeklini ve organdaki tahribatı tanımlayacaktır (CMK m. 89/1). İnceleme sadece ölü üzerinde yapılacak inceleme ile sınırlı olmayıp, canlı üzerinde de zehirlenmeye ilişkin bir inceleme yapılması olanağı söz konusudur⁸¹.

E. Beden Muayenesi ve Vücuttan Örnek Alınması

Bir suça ilişkin delil elde etmek için şüpheli veya sanık üzerinde iç beden muayenesi yapılabilmesine ya da vücuttan kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınabilmesine; Cumhuriyet savcısı veya mağdurun istemiyle ya da re'sen hâkim veya mahkeme, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilebilir (CMK m.75/1). Şüpheli veya sanık üzerinde iç beden muayenesi veya vücudundan örnek alınması kararını verecek asıl yetkili makam hakim ve mahkemedir. Gecikmesinde sakınca bulunan bir hal söz konusu olduğunda Cumhuriyet savcısı da bu kararları verebilir ancak bu kararın yirmidört saat içinde hâkim veya mahkemenin onayına sunulup, hâkim veya mahkemenin de, bu kararı yirmidört saat içinde onaylaması gerekir Aksi halde yapılan iç beden muayenesi ile elde edilen deliller kullanılamaz.

Şüpheli veya sanık üzerinde iç beden muayenesi yapılması ya da vücuttan kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınması gerektiğinde, hakim veya mahkeme gecikmesinde sakınca olan hallerde Cumhuriyet savcısı bilirkişi olarak hekime başvuracaktır (CMK m.75/1)⁸². Şüpheli veya sanık

81 Ersoy, 437.

82 5353 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun madde 2 ile değişik CMK'nun 75.maddesi için bkz 01.06.2005 tarihli 25832 sayılı Resmi Gazete.

Madde 75: "(1) Bir suça ilişkin delil elde etmek için şüpheli veya sanık üzerinde iç beden muayenesi yapılabilmesine ya da vücuttan kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınabilmesine; Cumhuriyet savcısı veya mağdurun istemiyle ya da re'sen hâkim veya mahkeme, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı tarafından karar verilebilir. Cumhuriyet savcısının kararı, yirmidört saat içinde

üzerinde dış beden muayenesinde ise, Cumhuriyet savcısı ile emrindeki adli kolluk görevlileri veya kovuşturma makamları hekime başvuracaktır. Çünkü, şüpheli veya sanığın dış beden muayenesi⁸³ ve iç beden muayenesi ancak hekim tarafından yapılır (CMK m.75/3, Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik m.4/2 ve m.5/2)⁸⁴.

Dış beden muayenesi, vücudun dış yüzeyi ile kulak, burun ve ağız bölgelerinin gözle ve elle yapılan yüzeysel tıbbî incelemeyi (Yönetmelik m.3) ve girişimsel olmayan tıbbî görüntüleme yöntemlerini ifade eder (Yönetmelik m.5). İç beden muayenesi ise kafa, göğüs ve karın boşlukları ile cilt altı dokularının incelenmesi (Yönetmelik m.3) ile cinsel organlar veya anüs bölgesinde yapılan muayenedir (CMK m.75/4, Yönetmelik m.4/4). Dış ve iç muayenenin yapılabilmesi için; müdahalenin, kişinin sağlığına açıkça ve öngörülebilir zarar verme tehlikesinin bulunmaması gerekir (Yönetmelik m.4/3, m.5/3) .

Kadının iç ve dış muayenesi, istemi hâlinde ve olanaklar elver-

---

hâkim veya mahkemenin onayına sunulur. Hâkim veya mahkeme, yirmi-dört saat içinde kararını verir. Onaylanmayan kararlar hükümsüz kalır ve elde edilen deliller kullanılamaz.

(2) İç beden muayenesi yapılabilmesi veya vücuttan kan veya benzeri biyolojik örnekler alınabilmesi için müdahalenin, kişinin sağlığına zarar verme tehlikesinin bulunmaması gerekir.

(3) İç beden muayenesi veya vücuttan kan veya benzeri biyolojik örnekler alınması, ancak tabip veya sağlık mesleği mensubu diğer bir kişi tarafından yapılabilir.

(4) Cinsel organlar veya anüs bölgesinde yapılan muayene de iç beden muayenesi sayılır.

(5) Üst sınırı iki yıldan daha az hapis cezasını gerektiren suçlarda, kişi üzerinde iç beden muayenesi yapılamaz; kişiden kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınamaz.

(6) Bu madde gereğince alınacak hâkim veya mahkeme kararlarına itiraz edilebilir.

(7) Özel kanunlardaki alkol muayenesine ve kan örneği alınmasına ilişkin hükümler saklıdır."

83 CMK'nun 76. maddesinde mağdurun vücudu üzerinde dış veya iç beden muayenesinden söz edilirken, 75. maddesinde şüpheli veya sanığın dış beden muayenesinden söz edilmemekte ancak yönetmelikte bu husus düzenlenmektedir.

84 CMK'nun 82. maddesi gereğince düzenlenen Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik, 1.06.2005 tarih ve 25832 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

diğinde bir kadın hekim tarafından yapılır (CMK m.77)⁸⁵. Muayene edilecek kadının talebine rağmen bir kadın hekimin bulunmasına olanakların elvermediği durumlarda ise muayene sırasında hekim ile birlikte bir başka kadın sağlık mesleği personelinin bulundurulmasına özen gösterilir (Yönetmelik m.11/2).

Şüpheli veya sanığın ve diğer kişilerin vücudundan örnek alınması ancak hekim tarafından veya hekim gözetiminde sağlık mesleği mensubu diğer bir kişi tarafından yapılabilir (Yönetmelik m.6/2 ve m.8/2)⁸⁶. Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmeliğinin 3. maddesine göre, sağlık mesleği mensubu kişiden kastedilen, tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire ve sağlık hizmeti veren diğer kişilerdir. Vücuttan örnekler alınabilmesi için; müdahalenin, kişinin sağlığına açıkça ve öngörülebilir zarar verme tehlikesinin bulunmaması gerekir (Yönetmelik m.6/3; m.8/1). Tıbbî müdahaleler, hekimlik sanatının ve tıp biliminin kabul ettiği yöntem ve araçlarla yapılır (Yönetmelik m.6/4; m.8/3).

Mağdurun ve diğer kişilerin vücudu üzerinde dış veya iç beden muayenesi yapılabilmesi ve vücudundan kan veya benzeri biyolojik örneklerle saç, tükürük, tırnak gibi örnekler alınabilmesi, kişinin sağlığını açıkça ve öngörülebilir şekilde tehlikeye düşürmemek ve cerrahî bir müdahalede⁸⁷ bulunmamak koşuluyla söz konusudur (Yönetmelik m.7/1; m.8/1)⁸⁸.

F. Moleküler Genetik İncelemeler

Moleküler genetik inceleme, gereken tür ve miktardaki biyolojik materyali kullanarak, kişiyi diğer kişilerden ayıran ve kalıtım

85 "Vücudun muayenesinin kişinin vücut dokunulmazlığına müdahale etmek anlamında olduğu ve düzenlemenin istem ve olanakların elverişliliği şartına bağlı tutulduğu göz önüne alındığında, bu düzenleme kadın veya erkek ayırımı yapılmadan her iki cinsi de kapsayacak biçimde kişinin istemi halinde ve olanaklar elverdiğinde kadın veya erkek hekim tarafından muayene edilebileceği şeklinde düzenlenmeliydi.", Yokuş Sevük, Handan, "Ceza Muhakemesi ve Adli Tıp İlişkisi", Hukuk ve Adalet, Yıl 2, S.6-7, Ekim 2005, 96.

86 Örnek, bir suça ilişkin delil elde etmek amacıyla, inceleme yapmak üzere ilgililerden alınan biyolojik ve diğer materyali ifade eder (Yönetmelik m.3).

87 Cerrahî müdahale, tıbbî aletler yardımıyla vücutta yapılan tanı ya da tedaviye yönelik operasyonları ifade eder. (Yönetmelik m.3).

88 Ayrıntılı bilgi için bkz. Yokuş Sevük, 97-98.

ü kurallarına uygun olarak aktarılan hastalık dışındaki özellikleri-
r nin moleküler düzeyde araştırılmasını ifade eder (Ceza Muhake-
t mesinde Beden Muayenesi, Genetik İncelemeler ve Fizik Kimliğin
s Tespiti Hakkında Yönetmelik, m.3). Moleküler genetik inceleme
r söz konusu olduğunda, bilirkişiye başvurmak zorunludur.

r Şüpheli, sanık veya diğer kişilerin vücudundan alınan örnek-
r ler veya beden parçaları üzerinde soybağının veya elde edilen bul-
gunun şüpheli veya sanığa ya da mağdura ait olup olmadığının
a tespiti için zorunlu olması hâlinde (CMK m.78/1) ve bulunan ve
(kime ait olduğu belli olmayan beden parçaları üzerinde (m.78/2)
t moleküler genetik incelemeler yapılabilir. Moleküler genetik ince-
f lemeler yapılmasına sadece hâkim karar verebilir (CMK m.79/1).

(Hakim, moleküler genetik incelemeler yapılmasına ilişkin ka-
r rarında inceleme ile görevlendirilen bilirkişiyi gösterir (CMK
r m.79/1). Yapılacak incelemeler için, resmen atanan veya bilirkişi-
r likle yükümlü olan ya da soruşturma veya kovuşturmayı yürüten
ç makama mensup olmayan veya bu makamın soruşturma veya
r kovuşturmayı yürüten dairesinden teşkilât yapısı itibarıyla ve ob-
jektif olarak ayrı bir birimine mensup olan görevliler, bilirkişi ola-
rak görevlendirilebilir (CMK m.79/2). Teşkilât yapısı itibarıyla
– üniversiteler, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komu-
tanlığı ve Adli Tıp Kurumu objektif olarak ayrı birimler sayılırlar
(Yönetmelik, m.13/5).

Bilirkişi gerçek ya da tüzel kişi olabilir (Yönetmelik m.13/2).
Bu bilirkişiler, teknik ve teşkilât bakımından uygun tedbirlerle
yasak moleküler genetik incelemelerin yapılmasını ve yetkisiz
üçüncü kişilerin bilgi edinmesini önlemekle yükümlüdür (CMK
m.79/2). İncelenecek bulgu, bilirkişiye ilgilinin adı ve soyadı,
adresi, doğum tarihi bildirilmeksizin verilir (CMK m.79/2). Bi-
lirkişiye gönderilen örneklerle ilgili olarak; hâkimlikler, mahke-
meler ve Cumhuriyet başsavcılıkları gizliliği sağlamak ve karı-
şıklığa yer vermemek için gerekli her türlü tedbiri alırlar. Bu
amaçla güvenli ve gizli bir kayıt sistemi belirlenir. Bu kayıt sis-
teminde bedeninden örnek alınan kişinin adı, soyadı, adresi ve
8 doğum tarihine karşılık gelmek üzere bir kod sistemi uygulanır
(Yönetmelik m. 13/4).

8 Bilirkişi tarafından yapılan analizler sonucu elde edilen bul-
gular ilgili makama gönderilir; bulgular üzerinden moleküler ge-
netik analizler için izole edilen DNA örnekleri bilirkişi tarafından

rapor hazırlandıktan sonra imha edilir ve bu husus raporda açıkça belirtilir (Yönetmelik m.14/3).

G. Sahte Para ve Değerler Üzerinde Yapılacak İncelemeler

Ceza Muhakemesi Kanunu m.73/1'e göre; "Para ve Devlet tarafından çıkarılan tahvil ve Hazine bonosu gibi değerler üzerinde işlenen sahtecilik suçlarında, elkonulan para ve değerlerin hepsi, bunların asıllarını tedavüle çıkaran kurumların merkez veya taşra birimlerine incelettirilir."⁸⁹. Kanunun bu hükmü karşısında, sahte para ve değerler üzerinde yapılacak incelemelerde bilirkişiye başvurmak zorunludur.

1412 sayılı CMUK m.84'de⁹⁰ kalpazanlık ve evrakı nakdiye ait sahtekarlık suçlarında incelemenin "lüzum görülürse"⁹¹ yapılacağından söz edilmesi bilirkişilik incelemesi zorunluluğunun olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Hükümetin teklif ettiği ceza muhakemeleri usulü kanunu tasarisına ilişkin metinde de elkonulan para ve değerlerin gerekli görüldüğünde incelettirileceği öngörülmüştü⁹². Ancak Yargıtay kararlarında bu halde bilirkişi incelemesinin yapılmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir⁹³.

89 CMUK m.85'de bir belgenin doğruluğunu sahteliğini incelemek ya da failini meydana çıkarmak için bilirkişi marifetiyle yazı ve mühür incelemesi yapılabileceğine ilişkin hükmüne, CMK'da yer verilmemiştir.

90 CMUK m.84 "Kalpazanlık ve evrakı nakdiyeye ait sahtekarlık suçlarında zaptolunan paralar ve evrak lüzum görülürse bunların sahihlerini tedavüle çıkaran makamlara tetkik ettirilir. Bu makamlar taklit veya sahtekarlığın ne suretle yapılmış olduğu ve eserleri neden ibaret bulunduğu hakkında rey beyan ederler.

Yabancı paraları ve evrakı için de yetkili Türk makamlarının reyi alınmakla iktifa olunur."

91 Centel-Zafer, maddedeki bu ifadenin hakimın bilirkişi incelemesi yaptırma yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığını ve sadece incelemeyi yapacak olan makamı seçme konusunda hakime takdir olanağı tanıdığını belirtmektedir.; Centel, Nur- Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 1. Bası, İstanbul 2003, 195.

92 Hükümet Tasarısı m.76 "Para ve Devlet tarafından çıkarılan tahvil ve Hazine bonosu gibi değerler üzerinde işlenen sahtecilik suçlarında, elkonulan para ve değerler, gerekli görüldüğünde bunların asıllarını tedavüle çıkaran makamlara incelettirilir. Bu makamlar, para veya değerlerin taklidi ve bunlar üzerinde sahteciliğin ne suretle yapıldığı ve eserlerinin neler olduğu hakkında görüş bildirirler. Yabancı devletlerin paraları ve değerleri hakkında da yetkili Türk makamlarının görüşlerinin alınmasına karar verilir."

93 Bkz. Ersoy, 437-438. Anayasa Mahkemesi, CMUK'un 84. maddesinin sanık veya müdahil tarafı teknik güvenceden yoksun bilirkişi raporu ile yetinmek zorunda bıraktığı, bu durumun kişilerin hak arama özgürlüğünü kısıtladığı ve Anayasanın 36. maddesine aykırı olduğu yolundaki itirazı reddetmiştir.

Yabancı devletlerin paraları ve değerleri hakkında da, yetkili Türk makamlarının görüşlerinin alınmasına karar verilir (CMK m.73/2).

H. Diğer Haller

5237 sayılı TCK'da düzenlenen genel hükümlerin uygulanabilmesi bakımından ve bazı suç tiplerinde⁹⁴ mahkeme, hakim ve Cumhuriyet savcısının bilirkişiye başvurması gerekmektedir. Örneğin, TCK'nun yaş küçüklüğünü düzenleyen 31. maddesinin uygulanabilmesi bakımından işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişip gelişmediğinin tespiti ve geçici bir nedenle ya da irade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamadığı veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin önemli derecede azalmış olup olmadığının tespiti için (TCK m.34) bilirkişiye başvurmak gereklidir. Yine bazı suç tiplerinde⁹⁵ kişinin bedensel veya ruhsal bütünlüğünün zarar görmesi veya suçun mağdurunun beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak halde bulunması⁹⁶ suçun nitelikli hali olarak öngörüldüğünden bu hususun tespiti için de bilirkişinin görüşü alınır. Suçun, işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan kişilere karşı işlenmesi halinin tespiti içinde bilirkişiye başvurmak gerekmektedir⁹⁷.

⁹⁴ Kasten yaralama (m.86-87-88), Taksirle yaralama(m. 89), kasten öldürme(m.82), Çocukların cinsel istismarı (m.103), cinsel saldırı (m.102), İnsan üzerinde deney (m.90/d) Organ veya doku ticareti m.91,işkence m.94-95,eziyet m.96, terk m.97/2, Çocuk düşürtme (m.99), kısırlaştırma (m.101), Gürültüye neden olma (m.183), Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde ilaç yapma veya satma (m. 187), uyuşturucu ve uyarıcı madde suçlarında (m.188-m.191) olduğu gibi.

⁹⁵ Bkz.TCK m.99 çocuk düşürtme suçu, cinsel saldırı TCK m.103/5, çocukların cinsel istismarı (TCK 103/6).

⁹⁶ Kasten öldürme (TCK m.82/1-e), kasten yaralama (TCK m. 86/2-b), işkence (TCK m.94/2-a), eziyet (TCK m.96/2-a), cinsel saldırı (TCK m.102/3-a kişiyi hürriyetinden yoksun kılma TCK m 109/3-f, nitelikli hırsızlık (TCK m. 142/2); nitelikli yağma (TCK m 149/1), suçu bildirmeme (m.278/3).

⁹⁷ Bkz.İntihar (m.84/4), çocukların cinsel istismarı(m.103), nitelikli dolandırıcılık(m. 158),

IV. BİLİRKİŞİNİN REDDİ VE ÇEKİNMESİ

Bilirkişi tarafsız olmalıdır⁹⁸. Kanunda, bilirkişinin tarafsızlığını sağlamak üzere bilirkişinin reddi ve çekinmesi hususları düzenlenmiştir.

A. Bilirkişinin Reddi

Ceza Muhakemesi Kanunu m. 69/1'e göre; hâkimin reddini gerektiren sebepler, bilirkişi hakkında da geçerli olduğu için, CMK m.22'deki hallerin varlığı halinde bilirkişi reddedilebilir. Bilirkişi;

a) Suçtan kendisi zarar görmüşse,

b) Sonradan kalksa bile şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlilik, vesayet veya kayımlık ilişkisi bulunmuşsa,

c) Şüpheli, sanık veya mağdurun kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyundan biri ise,

d) Şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında evlât edinme bağlantısı varsa,

e) Şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında üçüncü derece dahil kan hısımlığı varsa,

f) Evlilik sona ermiş olsa bile, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında ikinci derece dahil kayın hısımlığı varsa,

g) Aynı davada Cumhuriyet savcılığı, adli kolluk görevi, şüpheli veya sanık müdafiliği veya mağdur vekilliği yapmışsa,

h) Aynı davada tanık⁹⁹ veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmişse,

bilirkişilik görevini yapamaz. Ayrıca CMK m. 24/1'deki hakim için ret sebebi olan "tarafsızlığını şüpheyeye düşürecek diğer sebeplerden" ret bilirkişi için de ret sebebi olabilecektir¹⁰⁰.

⁹⁸ Bilirkişinin tarafsızlığını sağlayıcı düzenlemelerden biri de TCK'da yer almaktadır. Bir olayla ilgili olarak başlatılan soruşturma veya kovuşturma kesin hükümlerle sonuçlanıncaya kadar bilirkişiyi etkilemek amacıyla alenen sözlü veya yazılı beyanda bulunan kişi, adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs suçunu işler (TCK m.288). Bu suçu işleyen altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır Bu suçun, basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde verilecek ceza yarı oranında artırılır" şeklindeki 2. fıkrası 5377 sayılı Kanununun 32. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. 8 Temmuz 2005 tarihli 25869 sayılı Resmi Gazete.

⁹⁹ CMUK m.67/2'ye göre, tanıklık bilirkişiliğe engel değildir.

¹⁰⁰ Yurtcan, 296.

Bu ret sebeplerinin varlığı halinde, Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafii veya kanunî temsilci ret isteminin nedenini, dayandığı olguları gösterip açıklamak suretiyle (m.69/3)¹⁰¹, bilirkişinin reddi isteminde bulunabilir¹⁰². Bu nedenle, kural olarak hâkim veya mahkeme tarafından atanan bilirkişinin adı ve soyadı bu kişilere, engel sebepler olmadıkça bildirilir (CMK m.69/2). Cumhuriyet savcısınca görevlendirilen bilirkişinin reddi de mümkün olduğundan, ilgililerin ret hakkını kullanabilmeleri için, Cumhuriyet savcısının bilirkişinin adı ve soyadını katılan, vekili, şüpheli, müdafii veya kanuni temsilcisine bildirmesi gereklidir¹⁰³.

Ceza Muhakemesi Kanunu m.69/1 ve m.22/1-h hükmü karşısında, aynı davada tanık olarak dinlenen kişi, söz konusu davada bilirkişi olarak oy ve görüş bildiremez¹⁰⁴. 1412 sayılı CMUK m.67/2'de yer alan tanıklığın bilirkişiliğe engel olmadığına ilişkin açık hükümden dolayı, bir davada tanık olarak dinlenen kişi aynı davada bilirkişi olarak da görev yapabilmekte idi¹⁰⁵. Ancak yeni düzenlemede kanunkoyucu yerinde olarak bu hükme yer veremeyerek bilirkişinin tarafsızlığını sağlamak istemiştir¹⁰⁶. Kaldı ki

¹⁰¹ 1412 sayılı CMUK m.67/2'da ret hakkı Cumhuriyet Savcısı, davacı ve sanığa aittir. 1412 sayılı Kanunda geçen ve reddi isteyen nedenleri "ispat" etmesine ilişkin ifade yerine "inandırıcı bir şekilde açıklama" ibaresine yer verildiğinden ayrıca, "yemin delil olmaz" hükmüne yer verilmemiştir. Bu konuda bkz. Hükümet Tasarısı 70.maddenin gerekçesi. Şahin, madde metninde "dayandığı olguları göstererek" ifadesinin daha objektif ve somut bir kriter olduğu kanaatindedir. Bkz. Şahin Cumhuriyet, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2005, 229.

¹⁰² CMUK m.67'de ret hakkı, C: Savcısı, davacı ve sanığındır.

¹⁰³ Aynı doğrultuda bkz. Centel-Zafer, 3. Bası, 239.

¹⁰⁴ Hükümet Tasarısı m.70'de tanıklığın bilirkişi olmaya engel olmadığı öngörülmüştür.

¹⁰⁵ CMUK'un tanıklığın bilirkişiliğe engel olmayacağı hükmünün yanında tanıklık ile bilirkişilik aynı hususta ise tanıklığın tercih edileceği de CMUK m.68/3'de belirtilmektedir.; Bkz.Kunter- Yenisey, No.42.5-VIII; Öztürk-Özbek-Erdem, No.557. ; CMUK m.68/3'e göre; "Bilirkişiye müracaatın sebebi, delil olabilecek geçmiş vakıa ve halin tespiti ise haklarında tanığa müteallik hükümler tatbik olunur". Gürelliye göre, bu madde, bir olayın kavranmasının özel bilgilere ihtiyaç gösterdiği hallerde, ancak bu bilgisi sayesinde olayı öğrenebilen kimsenin hem tanık hem bilirkişi olduğunu, fakat bu takdirde yerine başkası konamayacağı için bilirkişi gibi reddedilemeyeceğini, tanıklık sıfatının ağır bastığını ifade etmektedir. Bu kimse tanık olarak dinlenirken, özel bilgisinden yararlanarak öğrendiği olayı anlatacak, bu arada bilirkişi gibi mütalaa da beyan edecektir.; Gürelli, 55.

¹⁰⁶ Hükümet Tasarısının "Tanık bilirkişi" başlıklı 72. maddesi uygulaması olmadığı için gereksiz görülerek metinden çıkarılmıştır.

bilirkişinin "belirlenmiş" bir kişi olması zorunlu olmadığı için, tanık olarak dinlenen bilirkişi yerine bir başka kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi mümkündür.

Bilirkişiliğin reddi hususunda bir süre öngörülmemiştir. Hükmü verilinceye kadar bilirkişi reddedilebilir. Bilirkişinin görüşünü bildirmiş olmasının bu hususta engelleyici bir etkisi yoktur. Her bilirkişi ayrı ayrı reddedilmelidir. Bilirkişi kurulu reddedilemez¹⁰⁷.

Ret istemini davayı görmekte olan hâkim veya mahkeme incelemeler (CMK m.69/3). Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tarafından görevlendirilen bilirkişi de reddedilebileceğinden, Cumhuriyet savcısınınca kabul edilmeyen ret istemi sulh ceza hakimince incelenir (CMK m.69/3). Ret sebepleri aynı zamanda çekinme sebebi olabilir ancak bilirkişiye çekinme konusunda bir zorunluluk getirmez¹⁰⁸.

B. Bilirkişinin Çekinmesi

Bilirkişinin tarafsızlığını sağlamak için öngörülmüş yollardan biri de bilirkişinin çekinmesidir. Tanıklıktan çekinebilecek haller (CMK m.45/1) söz konusu olduğunda bilirkişinin de çekinmesi söz konusu olabilecektir (CMK m.70/1). Bilirkişi;

- a) Şüpheli veya sanığın nişanlısı,
- b) Evlilik bağı kalmasa bile şüpheli veya sanığın eşi,
- c) Şüpheli veya sanığın kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoy,
- d) Şüpheli veya sanığın üçüncü derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları,
- e) Şüpheli veya sanıkla aralarında evlâtlık bağı bulunanlar,

bilirkişilikten çekinebilir (CMK m.45/1). Bilirkişilikten çekinme hakkı, bilirkişilik yapmak zorunda olanlar tarafından kullanılabilir gibi bilirkişiliği kabule mecbur olmayanlar tarafından da kullanılabilir¹⁰⁹.

107 Gürelli, 57.

108 Aynı görüş bkz. Gürelli, 57.

109 Soyaslan, 333.

Ceza Muhakemesi Kanunu m.45/3'e göre, "Tanıklıktan çekinebilecek olan kimselere, dinlenmeden önce tanıklıktan çekinebilecekleri bildirilir. Bu kimseler, dinlenirken de her zaman tanıklıktan çekinebilirler." Bu durumda, bilirkişi görevini yaparken veya yaptıktan sonra da, dinlenirken çekinme sebeplerinin varlığı halinde, her zaman bilirkişilikten çekinebilir. Ayrıca, bilirkişi geçerli diğer sebeplerle de görüş bildirmekten çekinebilir (CMK m.70/1). Örneğin işlerinin yoğunluğu¹¹⁰ tedavi ettiği hastaya ilişkin olayda, ideolojik yapısı veya sanığa karşı duyduğu şefkat derecesi gibi nedenlerle bilirkişinin görevden çekinmesi mümkündür. Bilirkişinin ileri sürdüğü çekinme sebebinin geçerliliğini, bilirkişiyi görevlendiren makam inceler.

Meslek ve sürekli uğraşları sebebiyle tanıklıktan çekinme halleri¹¹¹ CMK m.46'da düzenlenmiş olup, buna göre avukatlar veya stajyerleri veya yardımcıları, hekimler, diş hekimleri, eczacılar, ebeler ve bunların yardımcıları ve diğer bütün tıp meslek veya sanatları mensuplarının, malî işlerde görevlendirilmiş müşavirler ve noterlerin bu sıfatları dolayısıyla öğrendikleri bilgiler hakkında tanıklıktan çekinebileceklerdir. "Çekinebilir" denilmek suretiyle bir hak olarak ifade edilmişse de bunun zorunluluk olduğu açıktır¹¹². Bilirkişi ile sanık veya mağdur arasında böyle bir mesleki ilişki söz konusu ise, bilirkişinin çekinme hakkı söz konusudur. Ancak avukatlar veya stajyerleri veya yardımcıları dışında kalan kişiler eğer ilgilinin rızası varsa bilirkişilikten çekinemezler. Bir başka deyişle avukatlar veya stajyerleri veya yardımcılarının ilgilinin rızası olsa dahi bilirkişilik yapmaktan çekinebilirler.

Bilirkişi sıfatıyla bilgisine başvurulmuş kişinin, o konuda uzman olması, özel ve teknik bilgiye sahip olması gerektiğinden, atanan bilirkişi uzman olmadığını ileri sürerek bilirkişilikten çekinebileceği gibi¹¹³, ilgililer bakımından da bu husus ret sebebidir.

¹¹⁰ Soyaslan, 333.

¹¹¹ Bkz. Hükümet Tasarısının.48'in gerekçesi:"Madde, esasta meslek ve sürekli uğraşlar nedeniyle tanıklıktan çekinmeyi düzenlemektedir. Bu bakımdan tanıklıktan çekinme, hizmet sunulan kişilere güven verdikleri takdirde hizmet verebilecek meslek grupları bakımından kabul edilmiştir. Madde tanıklıktan çekinebilecek meslek gruplarının sayısını çoğaltmıştır. Bu hususta göz önünde tutulan ölçüt, "güven ilişkisi"dir; "orantılılık" ilkesi gereğince maddî gerçeğin ortaya çıkarılması hedefi ile güven ilişkisinin korunmasından doğan yarar tartılmış ve maddede kabul edilen hâllerde güven ilişkisinin daha ağır bastığı kabul edilmiştir.

¹¹² Kunter-Yenisey, No.42.6, dn.44.

¹¹³ Aynı doğrultuda bkz.Deryal, 94.

V. BİLİRKİŞİNİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

A. Bilirkişiliği Kabul ve Çağrıya Uyma Yükümlülükleri

1. Bilirkişiliği Kabul Yükümlülüğü

Bilirkişinin yerine bir başkasının görevlendirilmesi söz konusu olabileceğinden, kural olarak bilirkişiliği kabul zorunluluğu yoktur¹¹⁴. Ancak kanun belli kişilere bilirkişilik görevini kabul yükümlülüğü getirmiştir (m.65/2)¹¹⁵. Bunlar;

1. Resmi bilirkişiler¹¹⁶,

2. İl adli yargı adalet komisyonları tarafından her yıl düzenlenen listelerde yer almış bulunan gerçek ve tüzel kişiler,

3. İncelemenin yapılması için bilinmesi gerekli fen ve sanatları meslek edinenler ile incelemenin yapılması için gerekli mesleği yapmaya resmen yetkili olanlar¹¹⁷.

Bu kişiler geçerli bir mazeretleri yoksa bilirkişilik yapmaktan kaçınamazlar. Mazeretlerinin geçerliliğini, incelemeyi yaptıracak olan mahkeme, hakim veya savcı değerlendirir¹¹⁸.

Kanununun sadece özel ve teknik bilgiyle çözümlenebileceğini önceden kabul ettiği hallerde¹¹⁹, mütalaa beyanı ile görevlendirilmiş olanlara resmi bilirkişi adı verilir ve bu hususlarda resmi

¹¹⁴ Gerçeğe aykırı bir beyanla, bir başka deyişle haklı bir gerekçeye dayanmaksızın bilirkişilik görevinden kaçınılırsa, 765 sayılı TCK.m.282'de tanımlanan suç "Kanunen ifası lazım gelen bir hizmetten imtina suçu"nu işlemiş sayılırlar ve altı aya kadar hapis, veya para cezası ve ayrıca meslek veya sanatın tatili cezası ile cezalandırılması söz konusuydu. Ancak 282. maddenin karşılığı 5237 sayılı TCK'da yer almamaktadır.

¹¹⁵ Aynı düzenleme CMUK m.68'de yer almaktadır. 1412 sayılı CMUK m.68'e göre; "Muayyen hususlarda rey ve mütalaa beyaniyle resmen tanzif edilmiş olanlar yahut tetkikatın icrası için bilinmesi muktazi fen veya sanatla ilgili meslek edinenler veya meslek edinmeğe resmen mezun olanlar bilirkişi tayin edildikleri takdirde kendilerine verilen görevi yapmaya mecburdurlar. Evvelce adliyeye müracaatla bilirkişilik görevini yapmaya hazır olduklarını bildirmiş olanlar da bu görevi kabule mecburdurlar."

¹¹⁶ Tıbbi konularda resmi bilirkişiler için bkz. Yokuş Sevük, 88-90.

¹¹⁷ Gürelli, kanunun bu düzenleniş şekli karşısında tıp fakültesinden mezun olup da hekimlik icra etmeyen bir kimsenin tıbbi bir konuda bilirkişiliği kabule mecbur olduğunu belirtmektedir. Gürelli, 62.

¹¹⁸ Soyaslan, 332.

¹¹⁹ Cihan-Yenisey, 195.

bilirkişilerden başkası bilirkişi olarak tayin edilemez¹²⁰. Kanunla kendilerine bilirkişilik görevi verilen kişi ve kurumlar -resmi bilirkişiler-, bilirkişilik görevini reddedemezler. 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu gereğince, Başbakanlık bünyesinde kurulan yetkili kurul; 2569 sayılı Adli Tıp Kurumu Kanununun 2. maddesi gereğince, Adli Tıp Kurumu; Umumi Hıfzısıhha Kanununun 10.maddesi gereğince, hekimlik mesleğinin icrasından kaynaklanan adli meselelerde Yüksek Sağlık Şurası¹²¹; 38 sayılı Tababeti Adliye Kanununun 4. maddesi gereğince, adli tabiplerin olmadıkları yerlerde hükümet ve belediye tabipleri, bunların olmadıkları yerlerde sair resmi hekimler, bunlarında olmadıkları yerlerde diplomalı serbest hekimler; CMK m.73 gereği, para ve devlet tarafından çıkarılan tahvil ve hazine bonosu gibi değerler üzerinde işlenen sahtecilik suçlarında, bunların asıllarını tedavüle çıkararak kurumların merkez veya taşra birimleri; eski eserler ve anıtlar konusunda 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Tekiline ve Vazifelerine Dair Kanun gereğince, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, resmi bilirkişi sıfatına sahiptir.

Ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü Kriminal Laboratuvarları¹²², Hıfzısıhha Laboratuvarları, MTA enstitüsü, Teknik Üniversiteye bağlı fakülteler, belediye laboratuvarları, Jandarma Genel Komutanlığı Narkotik Analiz Laboratuvarı da resmi bilirkişidir¹²³.

2. Çağrıya Uyuma Yükümlülüğü

Görevi, isteyerek ya da kabul etme zorunluluğu nedeniyle (CMK m.65/2) kabul eden bilirkişi, kabulden sonra usulünce çağrıldığında çağrıya uymak zorundadır. Usulünce çağrıldığı hâlde gelmeyen bilirkişiler hakkında 60. maddenin birinci fıkrası hük-

¹²⁰ Centel-Zafer, 3.Bası, 234-235; Toroslu, 185. Özel sebepler varsa hakim, resmi bilirkişiyi görevlendirmek zorunda olmayıp, hakim vicdanını hiçbir kurum bağlayamayacağı için, hakim başka bilirkişileri de görevlendirebilir. Soyaslan, Bilirkişi, 273.

¹²¹ Yüksek sağlık şurası konusunda bkz. Yavuz İpekyüz, Filiz, Türk Hukukunda Hekimlik Sözleşmesi, Marmara Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İst. 2003, 181-182.

¹²² 1986 yılında kurulmuş bulunan Kriminal Polis Laboratuvarları da polisin başvurabileceği ve suç izlerine ilişkin teknik konularda bilgi edinebileceği, bir nevi resmi bilirkişilik kurumudur.; bkz. Cihan-Yenisey, 196.

¹²³ Soyaslan, 330.

mü uygulanır (CMK 71/1). Bu madde gereğince; gelmemesinden doğan giderlere hükmedilir, ayrıca disiplin hapsi söz konusudur.

Bilirkişinin çağrılması usulüne ilişkin kanunda hüküm bulunmamakla beraber, CMK m.62'de tanıklara ilişkin hükümlerin bilirkişiler hakkında uygulanacağı öngörüldüğünden, bilirkişinin çağrılmasına CMK'nun tanıkların çağrılmasını düzenleyen 43. maddesi uygulanacaktır. CMK m.43/1 gereği bilirkişi çağrı kâğıdı ile çağrılır ve çağrı kâğıdında gelmemenin sonuçları bildirilir. Tutuklu işlerde bilirkişiler için zorla getirme kararı verilebilir (CMK m.43/1).

Bilirkişi, telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi araçlardan yararlanılmak suretiyle de yapılabilir. Ancak, çağrı kâğıdına bağlanan sonuçlar, bu durumda uygulanmaz (CMK m.43/2).

B. Yemin Etme Yükümlülüğü

Bilirkişinin yemin ederek görüş bildirmesi yasal bir zorunluluk olup bu konuda bilirkişiyi görevlendiren makama takdir yetkisi tanınmamıştır¹²⁴. Yeminin amacı gerçeği ortaya çıkarmak için bilirkişinin vicdaniyla hesaplaşması, böylece tarafsız, bilim ve tekniğe uygun olarak bir rapor hazırlayıp vermesini sağlamaktır¹²⁵. CMUK m.72'de yeminin bilirkişinin raporunu vermeden önce veya görüşünü söylemeden önce yemin edeceği belirtilmiştir. Ceza Muhakemesi Kanununda yeminin ne zaman verileceğine ilişkin bir düzenleme yer almamaktadır. Kanımca, bilirkişi yapacağı işin mahiyetini öğrenip bilirkişiliği kabul ettikten sonra yemin edebileceği gibi, oy ve görüşünü bildirmeden önce de yemin edebilir.

Listelere kaydedilen bilirkişiler, il adli yargı adalet komisyonu huzurunda "Görevimi adalete bağlı kalarak, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsızlıkla yerine getireceğime namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim." sözlerini tekrarlayarak yemin ederler. Yeminin şeklinden de anlaşılacağı üzere yemin, bilirkişinin tarafsızlığına işaret eder ve kanunun bilirkişinin yemin etmesini yasal bir zorunluluk olarak görmesi karşısında, yeminsiz dinlenen bilirkişinin görüşünün hükme esas alınmaması gerekir¹²⁶.

¹²⁴ Gürelli, 65; Kunter-Yenisey, No.42.6-, Yurtcan, 297.

¹²⁵ Soyaslan,, Bilirkişi, 274; Soyaslan, 335; Toroslu, 187.

¹²⁶ Yargıtay'ın buna ilişkin kararları için bkz. Ersoy, 453. Ceza yargılaması bakımından bilirkişiye yemin verdirilmemiş olması mutlak ve kesin bozma nedeni sayılmıştır; Yurtcan, 298, Soyaslan, Bilirkişi, 274.

Listelere kaydedilen bilirkişilere önceden yemin ettirildiği için, bu bilirkişilere görevlendirildikleri her işte yeniden yemin verilmez (CMK m.66/5). Ancak yemin hatırlatılmalıdır¹²⁷.

Listelerde yer almamış bilirkişiler, görevlendirildiklerinde kendilerini atamış olan merci huzurunda yemin ederler¹²⁸. Yeminin yapıldığına ilişkin tutanak hâkim veya Cumhuriyet savcısı, zabıt kâtibi ve bilirkişi tarafından imzalanır (CMK m.66/6). Bilirkişi olarak atanan bir tüzel kişi ise, kendisi adına incelemeyi yapacak gerçek kişi veya kişiler yemin eder.

Engel bulunan hâllerde yemin yazılı olarak verilebilir ve metni dosyaya konulur. Ancak bu hâle ilişkin gerekçenin kararda gösterilmesi zorunludur (CMK m.66/7).

Yeminden çekinen bilirkişiler hakkında 60/1. fıkrası hükmü uygulanır (CMK 71/1). Bilirkişi yemin etmekten sebepsiz çekinirse, bundan doğan giderlere hükmedilmekle beraber, yeminin gerçekleştirilmesi için dava hakkında hüküm verilinceye kadar ve her hâlde üç ayı geçmemek üzere disiplin hapsi verilebilir (CMK m.60/1).

C. Bilirkişinin Kendisine İncelenmek Üzere Verilen Eşyaları Tutanağa Bağlama Yükümlülüğü

Bilirkişiye inceleyeceği şeyler mühür altında verilmeden önce bunların listesi ve sayımı yapılarak bir tutanakla belirlenir. Bilirkişi, mühürlerin açılmasını ve yeniden konulmasını yine tutanakla belirtmek ve bir liste düzenlemekle yükümlüdür (CMK m.66/7).

D. İncelemelerinin Gelişmeleri Hakkında Bilgi Verme Yükümlülüğü

Bilirkişi, görevini, kendisini atamış olan merci ile ilişki içinde yerine getireceğinden, gerektiğinde bu mercie incelemelerindeki gelişmeler hakkında bilgi verir (CMK m.66/3). Maddede "gerektiğinde" denilmektedir. Ancak bu gerekliliği mercinin mi yoksa bilirkişinin mi değerlendireceği açık değildir. Kanımca, bilirkişi kendisini atamış mercii isterse bu bilgiyi vermek zorunda olduğu gibi, istem olmadan da kendiliğinden mercie bilgi verebilir. Bilirkişiyi görevlendi-

¹²⁷ Yargıtay'ın önceden yemin verdirilmiş bilirkişiye yeminin hatırlatılmamasının bozmayı gerektirdiğine dair kararları vardır. , Ersoy, 453.

¹²⁸ Kunter- Yenisey, savcının taraf olarak bilirkişi incelemesi yaptırdığında bu bilirkişiye yemin verdirilmemesi gerektiğini ileri sürer. Bkz. Kunter-Yenisey, No. 42.5-VII.

ren merciin gerek duyması halinde istemi üzerine gelişmeler hakkında bilgi verme yükümlülüğü ile bilirkişinin görevini ihmal etmesi önlenecektir. Bilirkişinin mercie kendiliğinden incelemelerinin gelişmeleri hakkında bilgi vermesiyle de görevini, kendini atamış olan merci ile ilişki içinde yerine getirmesi sağlanacaktır.

E. İnceleme Sonuçlarına İlişkin Yükümlülükleri

1. İnceleme Sonuçlarını Bildirme Yükümlülüğü

Ceza Muhakemesi Kanunu m.67/1'e göre; incelemeleri sona erdiğinde bilirkişi yaptığı işlemleri ve vardığı sonuçları açıklayan bir raporu, kendisinden istenen incelemeleri yaptığını ayrıca belirterek, imzalayıp ilgili mercie verir veya gönderir. Mühür altındaki şeyler de ilgili mercie verilir veya gönderilir ve bu husus bir tutanağa bağlanır.

Bilirkişinin inceleme sonuçlarını sözlü olarak bildirmesi kabul edilmemiştir¹²⁹. Bilirkişi belirlenen süre içinde incelemesi sonucunda ulaştığı sonuçları yazılı şekilde kendisini görevlendiren makama verecektir.

Bilirkişi raporunda; 1. yaptığı işlemleri; 2. vardığı sonuçlara ilişkin açıklamayı; 3. kendisinden istenen incelemelerin yapıldığına ilişkin açıklamaları belirtecektir. Ancak hâkim tarafından yapılması gereken hukukî değerlendirmelerde bulunulmayacaktır (CMK 67/3)¹³⁰.

Bilirkişi görüşünün değerlendirilmesinde, raporu değerlendiren makamlar bilirkişinin söz konusu olan meseleyi ele almış olup olmadığına, gerekli incelemeleri yapıp yapmadığına¹³¹, ileri sür-

¹²⁹ CMUK m.75'de; hemen mütalaa verilmesi mümkün olan işlerde bilirkişinin sözlü mütalaa ile yetinilebileceği ve bu mütalaanın tutanağa geçirilerek imza ettirileceği düzenlenmişti.

¹³⁰ "Bilirkişinin yapılan inceleme sonucunda, X hastalığı nedeniyle sanığın temyiz gücünün tamamen ortadan kalktığını söylemesi onun görevleri içerisinde. Ancak, bu hastalığın sanığın kusur ehliyetini tamamen kaldırdığı ve sanığın ceza sorumluluğunun bulunmadığı şeklindeki bir değerlendirme, onun görev alanını aşmaktadır. Böyle bir tespit, hakim görevini üstlenmek anlamına gelir."; Centel-Zafer, 3. Bası, 236.

¹³¹ Adli tıp raporlarının gerektiği gibi hazırlanması işkence ve kötü muamele bakımından insan hakları ihlallerini önlemede önem arz eder. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye aleyhine başvurulara ilişkin kararlarda eleştirdiği hususlar adli tıp raporlarının gereği gibi hazırlanmadığını göstermektedir.. Centel, Nur, "Adli Tıp Bilimleri ve İnsan Hakları" Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C.IV, S.1-2, 4 vd. .

düğü gerekçeler ile vardığı sonuç arasında mantıki bir bağ olup olmadığına, olaylarla sonucun uyup uymadığına ve genel mantık ve evrensel bilgi esaslarına uyup uymadığına dikkat etmelidir¹³².

Bilirkişinin inceleme sonuçlarını bildirmesinde ve gerekçelendirilmesinde her ne kadar bilirkişinin uzmanlık alanında geçerli bir dil ve terminoloji kullanması kaçınılmaz olsa da bunun bilirkişi raporunun anlaşılabilirliğine ve denetlenebilir olmasına zarar vermemesi gerekir¹³³. Sadece erbabı tarafından anlaşılabilir teknik terimlerden ibaret bir rapor, bilirkişilik kurumu ile bağdaşmaz¹³⁴. Bu nedenle, bilirkişi kullanmak zorunda kaldığı terimleri mümkün olduğu kadar açıklamak yoluna gitmelidir¹³⁵. Bilirkişi raporunun anlaşılabilirliğinin sağlanabilmesi, kontrol edilebilmesi ve itiraz üzerine tetkikin tekrarlanarak olası bir hatanın önüne geçilebilmesi için, bilirkişiler, tetkiklerde kullandıkları cihazlara ait çıktıları raporlarına eklemeli, kullandıkları yöntemleri raporlarında belirtmeli ve tetkik ettikleri materyali tamamen sarf etmeksizin mutlaka eş numune ayırmalıdır¹³⁶.

Birden çok atanmış bilirkişiler değişik görüşleri yansıtmışlarsa veya bunların ortak sonuçlar üzerinde ayırık görüşleri varsa, bu durumu gerekçeleri ile birlikte rapora yazarlar (CMK m.67/2).

Bilirkişi tarafından düzenlenen rapor örnekleri, duruşma sırasında Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafisine veya kanunî temsilciye doğrudan verilebileceği gibi; kendilerine iadeli taahhütlü mektupla da gönderilebilir (CMK m.67/4).

¹³² Ersoy, 457; CMUK m.76/4' deki "Mahkemeye sunulan bilirkişi raporunun maddi olgu ve fiili gerçeklerle bağdaşmadığı yönünde kuvvetli emare ve şüphelerin bulunduğu kanaatine ulaşıldığı takdirde, bu bilirkişiler hakkında diğer kanunlardaki hukuki ve cezai sorumluluklar saklı kalmak kaydıyla, 19.4.1990 tarihli ve 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca işlem yapılamak üzere dava dosyasının tasdikli bir örneği yetkili C. Savcılığına gönderilir" hükmüne CMK'da yer verilmemiştir.

¹³³ Adli tıp raporları hakkında bkz. Yokuş Sevük, 100-101.

¹³⁴ Deryal, 120; Bilirkişinin faydalı olabilmesi için, muhakeme makamlarını işgal edenlerin anlayacağı dille konuşması gerekir. Bu ise güç olacağından, ceza hukukçuları, bilirkişilerin dillerini anlayacak şekilde yetiştirilmelidir. Hukuk fakültelerinde normatif bilimler dışında iktisat, maliye, kriminoloji, adli tıp gibi derslerin okutulmasının sebebi budur. Gürelli, 15.

¹³⁵ Ersoy, 455.

¹³⁶ Başkan, 476.

2. İnceleme Sonuçlarını Belirlenen Süre İçinde Verme Yükümlülüğü

Bilirkişi, görevlendirilmesine ilişkin kararda belirtilen görevin yerine getirileceği süreye uymak zorundadır¹³⁷. Eğer özel sebeplerin zorunlu kılmasından dolayı istemi üzerine kendisini atayan mercii süreyi uzatmışsa (CMK m.66/1) uzatılan bu süreye de uyması söz konusudur. Bir başka deyişle bilirkişi görevini, kendisini atayan merciin belirlediği süre içinde yerine getirmekle yükümlüdür.

Aksi halde belirlenen süre içinde raporunu vermeyen bilirkişi hemen değiştirilebilir. Bu bilirkişi, 64 üncü maddede öngörülen listelerden çıkarılabileceği gibi; gecikme dolayısıyla uğranılmış zararları ödemesine de karar verilebilir(CMK m.66/2)¹³⁸.

F. Değiştirilen Bilirkişinin O Ana Kadar Yaptığı İşlemleri Açıklayan Rapor Sunma ve Eşya ve Belgeleri Geri Verme Yükümlülüğü

Belirlenen süre içinde raporunu vermediği için değiştirilen bilirkişinin, o ana kadar yaptığı işlemleri açıklayan rapor sunma ve görevi nedeniyle kendisine teslim edilmiş eşya ve belgeleri hemen geri verme yükümlülüğü vardır(CMK m.66/2).

VI. BİLİRKİŞİNİN YETKİLERİ

A. İnceleme İçin Yararlı Tedbirlerin Alınmasını İsteme

Bilirkişinin görevini, kendisini atamış olan merci ile ilişki içinde yerine getirmesi esas olduğundan, bilirkişi yararlı görülecek tedbirlerin alınmasını kendisini atamış olan merciden isteyebilir (CMK m.66/3). Bu bağlamda bilirkişi, kendisini atamış olan merciden dosyayı incelemeyi, tanıkların dinlenmesinde hazır bulunmayı isteyebilecektir¹³⁹.

¹³⁷ Soyaslan, belirlenen süreye uymak zorunda olan bilirkişinin, raporunu yetiştirmek konusunda kendisini baskı altında hissedeceğini, bunun da objektif bir rapor verilmesini engelleyebileceğini belirtmektedir. Soyaslan, Bilirkişi, 275.

¹³⁸ CMUK m.75'e göre "Belirlenen süre içinde mütalaasını vermeyen bilirkişi hakkında 63. madde hükmü uygulanır." demek suretiyle bilirkişi hakkında gecikmeden doğan masraflar, para cezası ve hapis cezası öngörülmüştür.

¹³⁹ CMUK m.73'de bilirkişinin, raporunu düzenlemek amacıyla kısmen ve tamamen dosyayı incelemesine tanıkların dinlenmesinde hazır bulunmasına izin verilebileceği belirtilmiştir.

Ancak, bilirkişinin dosya incelemesi yaparken veya göreve başladıktan sonra, kendini atamış merciin izni ve onayı olmaksızın, ilgililerle görüşmesi tarafsızlığına gölge düşürür¹⁴⁰. Bilirkişi, bir başka bilirkişinin vardığı sonuçlara dayanamaz¹⁴¹. Bilirkişinin maddi olayla doğrudan doğruya temas etmesi ve araya vasıta koymaması gerekir¹⁴². Bu nedenle, bilirkişi incelemesi keşfi gerektirebilir. Bilirkişi kendisini atamış olan merciden keşif yapılmasını isteyebilir. Bilirkişinin keşif sırasında yararlı görülecek tedbirler alınmasını da isteme hakkı vardır.

İnceleme keşif suretiyle oluyorsa, keşifte hazır bulunmaya yetkili kişiler olan şüpheli, sanık, mağdur ve bunların müdafii ve vekilleri (CMK m.84/1) inceleme safhasında da hazır bulunabilirler¹⁴³.

B. Bilirkişinin Mağdura, Şüpheliye ve Sanığa Soru Yöneltilmesi¹⁴⁴

Bilirkişinin oy ve görüş bildirebilmesi için gerekli olması halinde, bilirkişi, kural olarak mağdur, şüpheli veya sanığa¹⁴⁵ mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığı ile soru sorabilir. Ancak, mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı, bilirkişinin doğrudan soru sormasına da izin verebilir (CMK m. 66/6)¹⁴⁶. Muayene ile görevlendirilen hekim bilirkişi ise, görevini yerine getirirken zorunlu saydığı soruları, hâkim, Cumhuriyet savcısı ve müdafii bulunmadan da mağdur, şüpheli veya sanığa doğrudan doğruya yöneltebilir (CMK m. 66/6) .

C. Bilirkişinin Diğer Kişilerin Bilgisine Başvurması

140 Deryal, 117.

141 Şahin, İspat, 168.

142 Cihan-Yenisey, No.38,dn.17.

143 Kunter-Yenisey, No.42.8; Ersoy, 455.

144 Hükümet Tasarısı,m.67/5' e göre, şüpheli veya sanığa soru yöneltilmesi mahkeme başkanı veya hâkim veya Cumhuriyet savcısının gerekçeli olarak vereceği izne bağlı olup bilirkişinin mağdura soru yöneltilmesi düzenlenmemiştir. İzin verilmemesi durumunda ise sorular mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığı ile yöneltilmesi düzenlenmiştir.

145 Centel-Zafer, bilirkişinin şüpheli veya sanığa soru sormasını "bilirkişinin ifade alması" olarak değerlendirmektedir. , Centel-Zafer, 3. Bası, 191-192.

146 CMUK m.73'e göre bilirkişinin raporunu hazırlayabilmesi için gerek görürse ve bu da kabul edilirse sanığı sorguya çekmek yetkisi vardı.

Bilirkişi, görevini yerine getirmek amacıyla şüpheli ve sanık dışındaki kimselerin de bilgilerine başvurabilir (CMK m.66/4). Örneğin tanıkları dinleyebilir¹⁴⁷.

D. Bilirkişinin Uzmanlık Alanı Dışındaki Kişilerin Bilgisine Gereksinim Duyması Halinde, Diğer Uzman Kişilerle Bir Araya Gelmesi

Bilirkişi, görevini yerine getirmek amacıyla bilgi edinmek için şüpheli veya sanık dışındaki kimselerin de bilgilerine başvurabilir. Bilirkişi, uzmanlık alanına girmeyen bir sorun bakımından aydınlatılmasını isteyecek olursa; hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişilerle bir araya gelmesine izin verebilir. Bu şekilde çağrılan kişiler yemin eder ve verecekleri raporlar, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir bölümü olarak dosyaya konulur.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 66. maddesi, CMUK'da olmayan yeni bir düzenleme ile bilirkişilere görevleri sırasında kendi uzmanlık alanı dışındaki uzmanların bilgisinden yararlanma yetkisi vermektedir. Bilirkişinin, uzmanlığına girmeyen bir hususta aydınlanma gereksinimi duyduğu hâllerde, bilirkişinin nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişilerle bir araya gelmelerine hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısınca izin verilebilir. Söz konusu çağrılan kişiler de yemin ederler ve rapor verirler. Bu rapor bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir kısmı sayılır (CMK m.66/4). Örneğin, ameliyat sırasında hastanın ölmesi üzerine taksirle öldürme suçundan(TCK m.85) dolayı hekim hakkında açılan soruşturmada, hekimin bu ölüm olayında meslekte acemiliği olup olmadığını tespit bakımından Cumhuriyet Savcılığının bir hekimi bilirkişi olarak görevlendirmesi halinde, bilirkişi ameliyathanedeki teknik aletlerin durumu hususunda bir teknisyenin bilgisine gereksinim duyarsa, bu teknisyenle bir araya gelmeyi Cumhuriyet savcılığından isteyebilir.

İlgililer de merciinden, incelemeler yapılırken bilirkişiye teknik nitelikte bilgiler verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişileri dinlemeleri veya bazı araştırmaların yapılması hususlarında karar verilmesini isteyebilir (CMK m.66/5). Bu düzenleme, kanımca muhakemenin hızlı bir şekilde sonuçlandırılması, delillerin değer-

¹⁴⁷ Bu konuda bkz. Köroğlu, 61.

lendirilmesine ve bilirkişinin görevini yerine getirmesine katkısı bakımından yerindedir.

E. Bilirkişinin Gider ve Ücreti

Bilirkişiye, inceleme ve seyahat gideri ile çalışmasıyla orantılı bir ücret ödenir (CMK m.72/1). Bilirkişinin ücreti; bilirkişinin gerekli incelemeyi yapmak ve raporunu yazmak için harcayacağı emeği; bunun dışında yolda, mahkemede ve sair yerlerde sarf edeceği zamanı; seyahat giderleri ve inceleme için harcamak zorunda olduğu diğer paraları karşılamalıdır¹⁴⁸. İşin niteliğine göre, bilirkişinin harcayacağı emek ve zaman farklı olacaktır¹⁴⁹. Bilirkişi atamaya yetkili makam, inceleme için yapılan giderler ve yolculuk giderlerini ve çalışmasıyla orantılı olarak bilirkişinin emeğinin karşılığını takdir edecektir.

Bilirkişinin ücrete hak kazanabilmesi için bilirkişilik görevini tamamlamış olması gerekir. Sırf davete icabet etmek ve görüş beyanı ile sonuçlanmayan faaliyette bulunmak bilirkişilik ücretine hak kazandırmaz¹⁵⁰. Bilirkişinin gider ve ücreti, hakkında herhangi bir düzenleme yapılmadığı takdirde, CMK'nun 62. maddesi gereği tanıklara ilişkin hükümlerden bilirkişi incelemesini düzenleyen maddelere aykırı olmayanlar bilirkişiler hakkında da uygulanacağı için; bilirkişinin ücret ve gideri her yıl Adalet Bakanlığınca hazırlanan tarifeye göre inceleme ve seyahat gideri ile çalışmasıyla orantılı bir miktar belirlenecek ve gider ve ücretten hiçbir vergi, resim ve harç alınmaksızın, ödenecektir (CMK m.61).

VII. BİLİRKİŞİNİN DİNLENMESİ ve BİLİRKİŞİ RAPORUNUN OKUNMASI

A. Bilirkişinin Dinlenmesi

1. Bilirkişinin Soruşturmada Dinlenmesi

Soruşturma evresinde, bilirkişi görevlendirmeye yetkili makam olarak Cumhuriyet savcısı (CMK m.63/3), bilirkişiyi soruşturma sırasında dinleyebilir¹⁵¹. Kanımca, erken dinleme söz ko-

¹⁴⁸ Güreli, 69.

¹⁴⁹ Taşpınar, Sema, "Bilirkişi Ücreti"; Bilirkişilik Sempozyumu, Samsun Barosu-Türkiye Barolar Birliği 9-10 Kasım 2001, 362.

¹⁵⁰ Ersoy, 442; Köroğlu, 62.

¹⁵¹ Aynı görüş bkz. Centel-Zafer, 3. Bası, 235.

nusu olmadığı sürece, soruşturma evresinin gizliliği nedeniyle, Cumhuriyet savcısının soruşturmada bilirkişinin dinlenme gününden ilgilileri haberdar etmesi gerekli değildir. Ancak, gerek Cumhuriyet savcısınca atanan bilirkişinin reddi mümkün olduğundan (CMK m.69/3), gerekse ilgililerin merciden incelemeler yapılırken bilirkişiye teknik nitelikte bilgiler verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişileri dinlemeleri veya bazı araştırmaların yapılması hususunda karar verilmesini isteyebilecekleri (CMK m.66/5) için, Cumhuriyet savcısının ilgililere bilirkişi incelemesi yaptırdığını bildirmesi gereklidir.

Soruşturma evresinde erken dinlenme söz konusu olduğunda, duruşmada hazır bulunmaması tehlikesinden dolayı, bilirkişi duruşmadaki gibi dinlenmeli ve hazır bulunabileceklerin sorularına cevap vermesi böylece sağlanmalıdır¹⁵².

Soruşturma evresinde düzenlenen ve Cumhuriyet savcılığına teslim edilen bilirkişi raporunun ilgililere gönderileceğine dair bir hüküm CMK'da yer almadığı ve soruşturma evresinde gizlilik esas olup, bu evrede delillerin tartışılması da söz konusu olmadığından bilirkişi raporlarının ilgililere gönderilmesi de söz konusu değildir. Şüphelinin müdafii ve mağdurun vekili, soruşturma dosyasını inceleme yetkisini kullanarak bu raporları inceleyebilir (CMK m.153). Şüpheli ve mağdur ise, Bilgi Edineme Hakkı Kanununun kapsamında bilirkişi raporlarının kendisine verilmesini talep edebilir¹⁵³.

2. Bilirkişinin Duruşmada Dinlenmesi

Kovuşturma evresinin, hemen hemen bütün mukayeseli mevzuatta ortak olan özellikleri sözlülük, tartışmalılık, işi bir duruşmada bitirmedi. Duruşmanın doğrudan doğruyalığı ve sözlü olmasının gereği olarak¹⁵⁴, bilirkişilerin duruşmada açıklama yapmak üzere çağırılması öngörülmüştür. Duruşmada bilirkişinin raporunun okunması ile sözlülük sağlanabilirse de, doğrudan doğruyalık gereği bilirkişi bizzat dinlenmelidir. Çünkü, ancak bu şekilde doğrudan doğruyalık sağlanabilir. Muhakemeyi çabuklaştır-

¹⁵² Şahin, Şerh, 227.

¹⁵³ Centel-Zafer, 3. Bası, 237.

¹⁵⁴ Duruşmaya hakim olan bu ilkeler hakkında bkz. Centel-Zafer, 3. Bası, 506-508.

mak ve bilirkişiliği kolaylaştırmak gibi gerekçeler doğrudan dinlemeye engel olmamalıdır¹⁵⁵. Aslında bilirkişinin duruşmada hazır bulunup dinlenmesi, uygulamada, bilirkişi raporunu tatmin edici bulunmayan müdafilerin, sürekli ek rapor alınmasını veya yeni bilirkişi atanmasını talep ettikleri göz önüne alındığında muhakemeyi kısıltacaktır¹⁵⁶.

Mahkeme, her zaman bilirkişinin duruşmada dinlenmesine karar verebilir veya ilgililerden birinin yani Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, sanığın, müdafinin ve kanuni temsilcinin istemesi halinde de açıklamalarda bulunmak üzere bilirkişiyi duruşmaya çağırabilir (CMK m.68/1)¹⁵⁷. Mahkeme başkanı ve üyelerinin veya ilgililerin bilirkişiye soru sorma ve belirli hususları açıklatma hakkı söz konusudur ki, bu da bilirkişinin duruşmada hazır bulunmasını gerektirir. Bilirkişinin duruşmaya gelmemesi veya sadece raporunun okunması ile yetinilmesi durumunda ilgililerin soru sorma hakkı engellenmiş olur¹⁵⁸.

Duruşmada bilirkişinin ulaştığı sonuçları bizzat açıklaması gerekir. Böylece tarafların, bilirkişinin görüşüne karşı görüşlerini açıklayabilmeleri, gerektiğinde bilirkişiye soru sorabilmeleri ve bunun sonucunda bilirkişinin raporu hakkında bir kanaat edinmeleri mümkün olabilir¹⁵⁹. Bilirkişi mütalaalarının tartışılması hakimin bir kaniya varması bakımından da yararlıdır¹⁶⁰.

Duruşmaya çağrılan bilirkişiye göreviyle ilgili sorular yöneltilebilir¹⁶¹. Bilirkişiler mahkemede açıklama yaptıktan sonra duruşma salonunda kalırlar. Ancak mahkeme başkanı veya hâkim, bilirkişilerin salondan ayrılmalarına izin verebilir (CMK

155 Şahin, İspat, 168.

156 Centel-Zafer, 1. Bası, 511-512.

157 Tosun'a göre, bilirkişinin görüşü delil olmayıp, delil hakkında bir açıklama olduğu için bilirkişinin dinlenmesi şart değildir. Tosun, 800.

158 Centel-Zafer, 1. Bası, 511.

159 Şahin, İspat, 168.

160 Kunter-Yenisey, No.42.8.

161 Hükümet Tasarısının duruşmada bilirkişinin açıklamasını düzenleyen 69.maddesinin gerekçesinde, bilirkişinin not ve raporlarına bakarak cevap verebileceği, görevleri kapsamındaki bütün soruların yöneltilebileceği belirtilmiştir. Gerekçe, bilirkişiye sorulacak sorular bakımından, sorulacak soruların görevine ilişkin olması bakımından bir sınırlama getirmekte, bilirkişinin güvenilirliğine dair soruların bilirkişiye sorulamayacağı anlaşılmaktadır.

m.68/2)¹⁶². Birden çok bilirkişi dinlenen hallerde, bilirkişilerin mahkeme salonuna teker teker alınıp, birbirinden ayrı olarak dinlenmeleri zorunlu değildir (CMK m.68/2).

Bilirkişilerin dinlenmesi için belirlenen gün, Cumhuriyet savcısına, suçtan zarar görene, vekiline, sanığa ve müdafisine bildirilir. Düzenlenen tutanağın örneği hazır bulunan Cumhuriyet savcısına ve müdafie verilir (CMK m.181).

Duruşma sırasında bilirkişi bir olayı hatırlayamadığını söylerse önceki açıklamalarına ilişkin tutanağın o olaya ait kısmının okunarak olayı hatırlamasına yardım edilir hükmüne (CMUK m.246/1), CMK'da yer verilmemiş, sadece tanığın önceki ifadesinin okunması öngörülmüştür (CMK m.212/1)¹⁶³. Ancak, bilirkişiye olayı hatırlatmak amacıyla önceki açıklamalarına ilişkin belgenin okunmasında bilirkişinin oy ve görüşünü etkileyecek bir husus olmadığı gibi, duruşmanın sözlülük ve vasıtasızlık ilkeleri de zarar görmez. Bu nedenle bilirkişiye hatırlayamadığı kısım, CMK m.212/1'e kıyasen bilirkişiye eski yazılı beyanı okunmak suretiyle hatırlatılabilir. Görüşünü sözlü olarak beyan ederken, bilirkişinin notlarına bakmasında sakınca yoktur¹⁶⁴. Bir bilirkişiye dosyadaki bir bilgiye dayanılarak da hatırlatma yapılabilir¹⁶⁵.

CMK m.214 gereği, bilimsel görüşlere ilişkin açıklama söz konusu olduğunda da CMK 68'e göre, bilirkişinin duruşmada dinlenmesi söz konusudur. Bilirkişi olarak, muayene yapan ve rapor yazan doktorların davet edilerek dinlenmelerine olanak tanıdığı bulunmaktadır¹⁶⁶. Bilirkişi raporu bir kurul tarafından verilmiş-

¹⁶² CMUK m.241'e göre, bilirkişinin dinlendikten sonra salondan ayrılması ancak mahkeme başkanının Cumhuriyet savcısına ve sanığa sorduktan sonra izin vermesiyle mümkündür.

¹⁶³ Hükümet Tasarısının 220. maddesi de aynı şekilde düzenlenmiştir.

¹⁶⁴ Gürelli, 92.

¹⁶⁵ "Örneğin aynı sanığın psikolojik durumu hakkında farklı bilirkişilerce bir başka davada verilen rapor ile görülmekte olan davada verilen rapor arasında fark varsa, şimdiki raporu veren bilirkişi dinlenmiş olsa bile, önceki raporu veren bilirkişinin görülmekte olan davanın duruşmasında, raporu konusunda tanık sıfatıyla dinlenmediği sürece bu çelişkinin nedeni hakkında şimdiki raporu veren bilirkişiye mahkeme tarafından hatırlatmada bulunulamayacağı söylenemez. Zira kaynağı ne olursa olsun bu çelişkiyi gidermek hakimnin görevidir. Burada amaç önceki raporu duruşmaya dahil etmek değil, bilirkişinin bu çelişkiyi açıklamasına veya gidermesine imkan vermektir.", Şahin, İspat, 244.

¹⁶⁶ Bkz. Hükümet Tasarısı m.223'ün gerekçesi.

se, mahkeme, kurulun görüşünü açıklamak üzere görevi, üyelere birine vermeyi kurula önerebilir (CMK m.214/2) ve bu kişi duruşmaya çağrılarak dinlenir.

Bilirkişinin dinlenmesinden veya bilirkişi raporunun okunmasından sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafisine sorulur (CMK m.215). Duruşma tutanağında, bilirkişinin adı ve soyadı ve açıklamaları duruşma tutanağında yer alır (CMK m.221/1).

Keşif sırasında da çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir sorunun da çözümlenmesi gerekiyorsa, keşifte bilirkişi de hazır bulundurulur. Bu durumda bilirkişi incelemeleri hakkındaki normlar uygulanır¹⁶⁷.

Kural bilirkişinin duruşmada dinlenmesidir. Ancak bilirkişinin duruşma sırasında hazır bulunamayacağı veya oturduğu yerin uzaklığı nedeniyle bulunmasının güç olduğu anlaşılırsa, duruşmadan önce dinlenebilir. Öğretide buna "erken dinleme" denilmektedir¹⁶⁸. Bilirkişinin bu erken dinlenmesinde, şüpheli, sanık, mağdur ve bunların müdafii ve vekili hazır bulunabilirler (CMK m.84/1-2). Bu kişilere işin geri bırakılmasına neden olmayacaksa bilirkişinin dinlenmesinden önce haber verilir (CMK m.84/4)¹⁶⁹. İlgililere haber vermenin işi geciktirip geciktiremediği hususu mahkeme tarafından duruşmada incelenmelidir. Eğer mahkeme haber vermemenin sebepsiz olduğu sonucuna varırsa ve ilgililer yeniden dinlenmeden açık ve örtülü olarak vazgeçmişlerse, ilgililere bilirkişinin dinleneceği gün bildirilip dinlemenin tekrarlanması gerekir¹⁷⁰.

Bölge adliye mahkemelerinin duruşma hazırlığı aşamasında da bilirkişilerin dinlenilmesine karar verilir (CMK m.281/2). Bölge adliye mahkemesi duruşmasında dinlenilmeleri gerekli görülen bilirkişiler çağrılır (CMK m.282/1-d).

¹⁶⁷ Kunter-Yenisey, No.42.10.

¹⁶⁸ Centel-Zafer, 3. Bası, 499.

¹⁶⁹ Kanımca; CMK m.84'de öngörülen erken dinleme halinde, bilirkişinin dinlenme gününden haberdar edilmesi, kanunun açık hükmü karşısında işin geri bırakılmasına neden olmayacaksa söz konusu iken, duruşma hazırlığında CMK m.180'deki hallerin varlığı halinde söz konusu olacak erken dinlemede ise, CMK m.181/1 gereği, Cumhuriyet savcısı, suçtan zarar gören, vekili, sanık ve müdafinin bilirkişinin dinlenme gününden haberdar edilmesini zorunluluk olarak anlamak gerekir.

¹⁷⁰ Şahin, İspat, 255.

3. Bilirkişinin Naiple veya İstinabe Yoluyla Dinlenmesi

Bilirkişinin dinlenmesi kural olarak mahkeme önünde olur. Ancak istisnai hâllerde, mahkeme, bilirkişinin naiple veya istinabe yoluyla dinlenmesine karar verebilir.

Bilirkişinin naiple veya istinabe yoluyla dinlenebileceği hâller şunlardır (m.180):

1. Hastalık veya malûllük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir nedenle bir bilirkişinin uzun ve önceden bilinmeyen bir zaman için duruşmada hazır bulunmasının olanaklı bulunmayacağı anlaşılırsa (m.180/1),

2. Bilirkişinin konutu yetkili mahkemenin yargı çevresi dışında bulunmasından dolayı getirilmesi zor ise (m.180/2),

3. Büyükşehir belediye sınırları içerisinde bulunan bilirkişi ise ancak zorunluluk halinde istinabe yoluyla dinlenebilir m.180/3.

Her ne kadar bilirkişinin naiple ve istinabe yoluyla dinlenmesine CMK'da kovuşturma evresinin duruşma hazırlığı bölümünde yer verilmiş olsa da naiplik ve istinabeye duruşma sırasında da başvurulabilir.

Naip hakim veya istinabe olunan mahkeme tarafından bilirkişinin dinlenmesi için belirlenen gün, Cumhuriyet savcısına, suçtan zarar görene, vekiline, sanığa ve müdafisine bildirilir (CMK m.181/1). Bilirkişinin dinlenme gününün bildirilmesi zorunlu olup, işin gecikmesine neden olup olmaması önem arz etmez¹⁷¹.

Tanık veya bilirkişinin istinabe yoluyla dinlenmelerinden doğabilecek sakıncaları ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için, esas hakkında hükmü verecek mahkemece de görüntülü biçimde izlenip soruların da sorulabileceği video marifetiyle yayın yönteminin olanak buldukça uygulanması gerekli görülmüştür¹⁷². Bilirkişinin istinabe yoluyla dinlenmesinde, aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle dinlenebilmeleri olanağının varlığı hâlinde bu yöntem uygulanarak ifade alınır (CMK m.180/3). Bu sistemin, nasıl kurulup işletileceğine ve

¹⁷¹ CMUK m.217'e göre, bilirkişinin dinlenmesi için tayin olunan gün "işin gecikmesine sebebiyet vermeyecekse" Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafie bildirilir ve bunların hazır bulunmaları şart değildir.

¹⁷² Bkz. Hükümet Tasarısı 186. maddenin gerekçesi.

buna olanak verecek teknik donanımın kurulmasına ve kullanılmasına ilişkin esas ve usuller yönetmelikte düzenlenecektir.

B. Duruşmada Bilirkişi Raporunun Okunması

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun duruşmada okunmasıyla yetinilebilecek belgelere ilişkin 211.maddenin birinci fıkrasında, tanık ve sanığın suç ortağının bazı hallerin varlığı halinde dinlenmesi yerine, daha önce yapılan dinleme sırasında düzenlenmiş tutanaklar ile kendilerinin yazmış olduğu belgelerin okunabileceği öngörülmüştür. Maddenin ikinci fıkrasında ise " Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanık veya müdafii birinci fıkrada belirtilenlerin dışında kalan tutanakların okunmasına birlikte rıza gösterebilirler."denildiğinden, bilirkişi ölmüş veya akıl hastalığına tutulmuş olur veya bulunduğu yer öğrenilemezse, duruşmada hazır bulunması, hastalık, malûllük veya giderilmesi olanağı bulunmayan başka bir nedenle belli olmayan bir süre için olanaklı değilse, raporunun okunması ancak Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanık veya müdafii birlikte rıza göstermeleri halinde mümkündür¹⁷³.

1412 sayılı CMUK m. 244/2'de yer alan duruşma sırasında hazır bulunmayacağı umulan veya meskeninin uzak olması nedeniyle bilirkişinin dinlenmesi (CMUK m.162) ve bilirkişinin naip veya istinabe yoluyla dinlenmeleri (CMUK m.216) halinde bilirkişilere ilişkin tutanağın okunulmasıyla yetinilebilir hükmüne de CMK'da yer verilmemiştir. Ancak istisnai hallerde bilirkişinin naiple veya istinabe yoluyla dinlenmesi (CMK m.180) söz konusu olduğu için ve naiplik ve istinabe kurumlarının mahiyetleri gereği, duruşma hazırlığı ve duruşma devresinde naip hakim ve istinabe olunan mahkeme huzurunda dinlenen bilirkişi ifadelerinin okunması ile yetinilebilir. Her ne kadar bilirkişinin aynı anda görüntülü ve sesli iletişim tekniğinin kullanılması suretiyle naip ve istinabe suretiyle dinlenebilmeleri olanağının varlığı hâlinde bu yöntem uygulanarak dinlenmesi öngörülmüş¹⁷⁴ ise de, bu olanak yoksa

¹⁷³ CMUK m.244'de, ölüm, akıl hastalığı veya meskeninin bulunmaması hallerinde bilirkişi tarafından düzenlenmiş raporun okunabileceği öngörülmüştü.

¹⁷⁴ Alman hukukunda, ses ve görüntü kaydı ile alınan ifadelerin sonradan izletilmesi halinde, izletilen kayıtlar tutanakların okunması ile aynı hükümlere tabi kılınmıştır. Ancak izletmenin hukuka uygun olabilmesi için, önceki dinlemede sanığa ve müdafiiine hazır bulunma olanağının tanınmış olması gerekir.(Alman CMUK m.255a), bkz. Centel-Zafer, 3. Bası, 535-586.

naip veya istinabe yoluyla dinlenen bilirkişinin dinlenmesine ilişkin tutanak okunur. Ancak kanımca, bilirkişinin dinlenmesinden veya herhangi bir belgenin okunmasından sonra bunlara karşı bir diyecekleri olup olmadığı katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafisine sorulacağından (CMK 215), bu kişiler bilirkişi raporunun okunmasından sonra bilirkişi raporunda yeterli görmedikleri hususlar bakımından bilirkişiden ek açıklamalar isteyebilir. Kaldı ki ilgililerin bu rapora itiraz hakları da söz konusudur.

Fennî muayene ve doktor raporları CMK m.214 uyarınca okunabilir, ancak bunların okunmasından sonra gerekli görülürse, muayene yapan ve rapor yazan doktorlar açıklamada bulunmak üzere duruşmaya çağrılabilirler¹⁷⁵.

VIII. BİLİRKİŞİYE DOĞRUDAN SORU YÖNELTME

Doğrudan Soru Yöneltmeyi düzenleyen CMK'nun 201. maddesi, Common Law sisteminde kabul edilen çapraz sorgu sistemini, kanunun bütünüyle bağdaşmayacağı gerekçesiyle tamamen almakla birlikte savunma hakkını sağlam tutmak amacı ile Cumhuriyet savcısı, müdafii veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukata; sanığa, katılana, tanıklara, bilirkişilere ve duruşmaya çağrılmış diğer kişilere doğrudan soru yöneltme yetkisi vermiştir. Böylece, savunma hakkını güçlendirilmesi ve avukatın daha etkin olması sağlanmaya çalışılmıştır¹⁷⁶.

Ceza Muhakemesi Kanunu m. 201 gereği, Cumhuriyet savcısı, müdafii veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; bilirkişilere duruşma disiplinine uygun olarak doğrudan soru yöneltebilirler (CMK m.201/1). Cumhuriyet savcısı, müdafii veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; bilirkişinin raporunda eksik buldukları ya da aydınlatılmaya gereksinim duydukları konularda bilirkişiye doğrudan soru yöneltme hakkına sahiptir. Doğrudan soru yöneltmede açık uçlu sorulara yer verilerek, bilirkişiye konuyu anlattırıcı sorular sorulmalıdır¹⁷⁷. Heyet halinde görev yapan mahkemelerde, heyeti oluşturan hâkimler de, bilirkişilere soru

¹⁷⁵ CMUK'nun 249. maddesinde de aynı düzenleme söz konusudur.

¹⁷⁶ Bkz. Hükümet Tasarısı, m.207'nin gerekçesi.

¹⁷⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Yenisey, Feridun- Ziyalar, Neylan, Çapraz Sorgu Teknikleri (Cross Examination), Bahçeşehir Üniversitesi IGUL Kitabı No.7; İstanbul 2005, 12 vd.

sorabilir (CMK m.201/2).CMUK m.233 gereği, mahkeme başkanı, heyeti oluşturan hakimlere, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafie, bilirkişiye soru sormaya izin vermektedir. CMK m.201/1 deki düzenleme karşısında Cumhuriyet savcısı, müdafii veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat bakımından mahkeme başkanının iznine gerek kalmadan bilirkişiye soru yöneltebilecektir. Ancak, doğrudan soru yöneltmenin duruşma disiplinine uygun olması gerekir. Duruşma disiplini CMK m.203'e göre mahkeme başkanı veya hakim tarafından sağlanacağından, mahkeme başkanı veya hakim doğrudan yöneltilen sorunun duruşmanın düzenini bozduğuna kanaat getirirse sorunun sorulmasına izin vermeyebilir¹⁷⁸.

Sanık ve katılan ise mahkeme başkanı veya hâkim aracılığı ile soru yöneltebilir. Bir başka deyişle, sanık ve katılan bilirkişiye doğrudan soru yöneltemeyecek, bilirkişiye yönelteceği soruyu mahkeme başkanı veya hakime bildirecek, hakim veya mahkeme başkanı da soruyu doğrudan bilirkişiye soracaktır. Yöneltilen soruya itiraz edildiğinde sorunun yöneltilmesinin gerekip gerekmediğine, mahkeme başkanı karar verir. Gerektiğinde ilgililer yeniden soru sorabilir (CMK m.201/1).

Cumhuriyet savcısı, müdafii veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat, sanık ve katılan sorulan soruya karşı gelebilir kanunun deyimiyile itiraz edebilir¹⁷⁹. Bu durumda; sorunun yöneltilmesinin gerekip gerekmediğine, mahkeme başkanı karar verir (CMK m.201/1).

IX. BİLİRKİŞİ RAPORUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ ve BAĞLAYICILIĞI

A. Bilirkişi Raporunun Değerlendirilmesi

Bilirkişinin düzenlediği rapor örnekleri Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafiiine veya kanunî temsilcisine verilir (CMK m.67/4). Bu kişilere, yeni bilirkişi incele-

¹⁷⁸ Hükümet Tasarısının doğrudan soru yöneltmeyi düzenleyen 207. maddesi, mahkeme başkanı veya hakimden söz istemek suretiyle doğrudan soru yöneltebileceğini düzenlemiştir.

¹⁷⁹ Bkz. Hükümet Tasarısı m.207'nin gerekçesi; "Aynı kişilere sorulan soruya karşı gelme hakkı tanınmıştır; maddede karşı gelmeye "itiraz" denilmekte ise de, teknik anlamda kanun yolundaki itiraz olmayıp, karşı gelme, bu konuda hâkimin karar vermesini istemek niteliğindedir."

mesi yapılması veya itirazların bildirilmesi için istemde bulunabilmelerini sağlamak üzere süre verilir. Bu süreyi hakim veya mahkeme belirleyecektir (gerekçesi) Eğer yeni bilirkişi incelemesi istemleri veya itirazları kabul edilmezse, üç gün içinde bu hususta gerekçeli bir karar verilir (CMK m.67/5).

Bilirkişi incelemesinin yeterli olup olmadığına karar verecek olan bilirkişi atayan makamdır¹⁸⁰. Bilirkişinin raporunun inandırıcı ve doyurucu olup olmadığı konusunda denetimde bulunulmalıdır¹⁸¹. Hakimin, mahkemenin ve Cumhuriyet savcısının bilirkişiye başvurmasının nedeni kendisindeki uzmanlık isteyen bilgi eksikliğinin tamamlanması¹⁸², özel ve teknik konularda bilirkişinin uzmanlığına ihtiyaç duymasıdır. Bu nedendir ki bilirkişi raporu bu eksikliği gidermiyorsa, yeni bir bilirkişi raporu ya da aynı bilirkişiden tereddütleri giderici rapor alınabilir. Yeni bilirkişi incelemesi yapılması veya itirazların bildirilmesi için Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafisine veya kanunî temsilcisi tarafından istemde bulunabilme mümkün olduğu gibi (CMK 67/5), hakimin veya mahkemenin kendisi de yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırabilir¹⁸³.

Bilirkişiye başvuran hakimin ve mahkemenin, raporu reddederken kendisiyle çelişmemeye özen göstermesi gerekir. Eksik ve anlaşılmasız bulunan veya itiraza uğrayan ya da iki rapor arasında çelişki olan hallerde, ek rapor alınması gerekir. Hakim veya mahkeme, bu gibi hallerde bilirkişi raporunun aksine de karar verebilir. Ancak bu halde, bilirkişi raporundaki sonucun neden kabul edilmediği hükümde gerekçeli olarak göstermelidir¹⁸⁴.

B. Bilirkişi Raporunun Bağlayıcılığı

Ceza muhakemesi hukukunda serbest ve vicdani delili sistemi kabul edilmiş olduğundan bilirkişi görüşlerinin yargılama ma-

¹⁸⁰ "Bilirkişi incelemesinin yeterli olup olmadığına karar verecek olan hakimdir. Adli Tıp Kurumu Başkanının kişisel düşüncesine dayalı raporu kabul edilerek ve sanığın akıl hastası olup olmadığına ilişkin olarak ortaya çıkan kuşku giderilmeksizin karar verilmesi doğru değildir."(Y1.CD 30.10.1985, 1985/3266 E,1985/3702 K). Karar için bkz Ersoy, 458.

¹⁸¹ Yurtcan, 287.

¹⁸² Centel-Zafer, 1. Bası, 197

¹⁸³ CMUK m.76'da yer alan hakim verilen raporu kafi görmezse aynı bilirkişi ya da tayin edeceği diğer bilirkişi tarafından yeni bir rapor düzenlenmesini emredebilir hükmüne CMK'da yer verilmemiştir.

¹⁸⁴ Centel -Zafer, 1.Bası, 197; Soyaslan, Bilirkişi, 286.

kamını bağlamak bakımından diğer delillerden bir farkı olmayıp, hakim bilirkişi görüşlerini serbestçe takdir edecektir¹⁸⁵. CMK 67/3; “Bilirkişi raporunda, hâkim tarafından yapılması gereken hukukî değerlendirmelerde bulunulamaz” hükmü ile bilirkişinin görev alanının sadece uzmanlık, özel ve teknik bilgiyi gerektiren hususla sınırlı olduğu ve hukuki değerlendirme görevinin ise hakimde bulunduğu belirtilmektedir. Bu hüküm de göstermektedir ki, bilirkişi hakime ve mahkemeye delilleri değerlendirme de yardımcı olmaktadır¹⁸⁶. Bu nedenle bilirkişinin oy ve görüşünün bağlayıcılığı söz konusu değildir.

Soruşturmada bilirkişi atamaya yetkili makam olarak Cumhuriyet savcılığı da bilirkişi raporu ile bağlı değildir. Cumhuriyet savcısı, kamu davasını açmaya yer olup olmadığı bakımından yeterli şüpheye ulaşmak için delilleri değerlendirme aracı olarak bilirkişinin oy ve görüşüne gereksinim duyarsa bilirkişi incelemesi yaptırabilir. Bilirkişinin, soruşturmada savcının yardımcısı gibi işlevi söz konusudur. Yeterli şüpheye ulaştığında kamu davası açmak zorunda olan Cumhuriyet savcısının 170/4 gereği iddianamede, yüklenen suçu oluşturan olayları, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklayacağı da göz önünde tutulursa delillerin yeterli şüphe oluşturup oluşturmadığı bakımından takdir hakkı vardır. Bu bakımdan da bilirkişi raporuyla bağlı değildir.

Kanunun resmi bilirkişi tayin etmesi, kural olarak bu bilirkişinin oy ve görüşü ile bağlı olduğu anlamına gelmez¹⁸⁷. Örneğin, konunun adli tıp bünyesinde sonuçlanacağını belirtmek amacına yönelik olan¹⁸⁸ “Adli Tıp Genel Kurulu, kesin nitelikte olmayan ihtisas kurulları ve ihtisas daireleri raporlarını görüşerek kesin olarak çözüme bağlamakla görevlidir (Adli Tıp Kurumu Kanunu m.15)”, hükmü raporu isteyen makam açısından da raporun kesin olduğu anlamına gelmez. Uygulamada da genel kurulun ka-

¹⁸⁵ Gürelli, 95; Erem, bilirkişinin görüşünün hukuken olmasa da fiilen bağladığı hallerin varlığını belirterek, hakim bilmediği hususlarda hem bilirkişiye müracaat etmek hem de görüşünü kabul etmemek suretiyle tezada düştüğüne dikkat çekmektedir. Bkz. Erem, 410.

¹⁸⁶ Toroslu da bilirkişinin hakim müşaviri olduğu gerekçesiyle bilirkişinin görüşünün hakimi bağlamayacağını belirtmektedir. ; Toroslu, 184.

¹⁸⁷ Kunter-Yenisey, No.42.5-IV, Ersoy, 460, Yurtcan, 295.

¹⁸⁸ Yurtcan, 295.

rarlarının mesleki kanunun verdiği yetkiyle kesin sonuca bağlamasının mahkemeleri bağlamayacağı kabul edilmiştir¹⁸⁹.

X. UZMAN MÜTALAASI

Ceza Muhakemesi Kanunu m.67/6'a göre; Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafii veya kanunî temsilcisinin, yargılama konusu olayla ilgili olarak uzman bir kişinin mütalaasından yararlanma hakkı söz konusudur. Aslında 1412 sayılı CMUK da m.212, 213, 215 ve 232 maddeleriyle Cumhuriyet savcısının ve sanığın bilirkişi atamaya yetkili makamın görevlendirdiği bilirkişiden başka bir uzmanın görüşünden yararlanmasını kabul etmiş ve bu kişiyi de bilirkişi olarak adlandırmıştır¹⁹⁰. Öğretide, bu bilirkişiler, mahkemenin atadığından ayırmak için, " tarafların seçtiği bilirkişi"¹⁹¹ teknik müşavir olarak adlandırılmakta idi¹⁹². Yeni düzenleme ile bu kişiler uzman olarak adlandırılacaklardır. Bir başka deyişle, bu kişiler ilgililerce temin edilen bilirkişidir¹⁹³. Bu kişilerin özelliği, görevlendirilen bilirkişilerde arandığı gibi uzmanlığı, özel veya teknik bir bilgiyi gerektiren bir alanda uzman olmalarıdır. 1412 sayılı CMUK'dan farklı olarak CMK'da uzman kişinin mütalaasına başvurma hakkı katılan, vekili, şüpheli, müdafii veya kanunî temsilciye de tanınmıştır.

Uzman kişinin görüşünden şu hallerde yararlanılabilir;

1. Yargılama konusu olayla ilgili olarak,

¹⁸⁹ Kunter-Yenisey, No.42.5 dn.23.Nitekim Adli Tıp Kurumu Kanunu m.23'de " Adli Tıp Genel Kurulu kararları nihai olmakla beraber mahkemelerin delilleri serbestçe takdir hususundaki yetkilerini kısıtlamaz" hükmünün anlamı, Adli Tıp Kurumu organları tarafından verilen nihai kararların kurum bakımından kesinlik taşımasıdır. Bkz. Deryal, 136.

¹⁹⁰ CMUK m. 215'de yer alan sanığın ve Cumhuriyet savcısına kendi tayin ettiği bilirkişiyi davet ettirme ve yanında getirme olanağı tanınmıştır.

¹⁹¹ Centel-Zafer, 3. Bası, 239.

¹⁹² Kunter-Yenisey, bilirkişi tabirinin resen tayin edilen bilirkişileri ifade etmek için kullanıldığını, buna karşılık tarafların seçtiği bu bilirkişilerin "teknik müşavir" olarak adlandırılmasının uygun olacağını belirtmiştir. ;Kunter-Yenisey, No.42.5-III. Ayrıca bkz. Bu adlandırmanın uygun olmadığı hususunda, Soyaslan, Bilirkişilik, 270-271.

¹⁹³ Klasik Anglo-Amerikan hukukunda genel olarak bu nitelikte bilirkişilik söz konusudur. Demirkapı, Ertan, "Anglo-Amerikan Hukukunda Bilirkişilik Kurumunda Yeni Eğilimler", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:5, S.2. İzmir 2003, 41.dn.4.

2. Bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere,
3. Bilirkişi raporu hakkında.

Cumhuriyet savcısı, hakim ve mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşüne başvurmamış olsa bile, ilgililer yargılama konusu olayla ilgili olarak uzman kişinin görüşünden yararlanabilirler. Tabii ki uzman kişinin görüşünden yararlananın kim olduğuna göre uzmanın bilimsel mütalaaasının hizmet ettiği alanda değişecektir. Örneğin, uzmanın özel, teknik bir alandaki bilimsel görüşü, uzman kişinin görüşünden yararlanan kişi Cumhuriyet savcısı olduğunda iddia makamının iddialarını kuvvetlendirmesine, katılan olduğunda suçtan zarar gören ve mağdurun haklarının savunmasına, şüpheli veya sanık olduğunda ise savunmasına yardım edecektir. Ancak ceza muhakemesinin amacı, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması olunca muhakemenin de kolektifliği karşısında bu uzman kişilerin bilimsel mütalaaaları da aslında delillerin değerlendirilmesinde bir araç durumundadırlar.

İlgililer, bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere de uzmanından bilimsel mütalaa alabilirler. Merciinden, incelemeler yapılırken bilirkişiye teknik nitelikte bilgiler verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişileri dinlemeleri veya bazı araştırmaların yapılması hususlarında karar verilmesini isteyebilme hakkına sahip olan ilgililer (CMK m.66/5) kendileri de bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere uzmanından bilimsel mütalaa alabilirler (CMK 67/5). Ancak, bilirkişi raporunda değerlendirilmek üzere bilimsel mütalaaaya başvuracağı belirtilerek, CMK m.67/6'daki "Sadece bu nedenle ayrıca süre istenemez." hüküm karşısında, bilirkişinin incelemesini tamamlaması için belirlenen süreye ek bir süre istenemez.

Bilirkişi raporu hazırlandıktan sonra da bilirkişi raporu hakkında uzmanından bilimsel mütalaa alınabilir. Örneğin, ilgili kişi merciinden bilirkişinin incelemelerde bulunması için gerekli bulunduğu bazı araştırmaların yapılmasını istemesine rağmen, bu istekleri kabul edilmemiş veya bilirkişi bu konuda gerekli araştırmayı yapmamış ise; ilgililer, bilirkişi raporunun bu konudaki eksikliğinin tespiti için bir uzmanın görüşüne başvurabileceği gibi, yargılama konusu olaya ilişkin farklı bir yaklaşımı ortaya koymak

üzere de uzmanın görüşüne başvurabilir. Bilirkişi raporu ile uzmanın mütalaasının farklılık arz etmesi halinde ise kovuşturmanın tartışmalılık ilkesi söz konusu olacak bu da maddi gerçeğe ulaşmaya yarayacaktır.

Kanununun bu hükmünü, çeşitli meslek gruplarının, özel bilirkişilik yapabilecekleri ve bunu bir meslek olarak icra edebilecekleri şeklinde algıladıkları görülmüştür. Oysa bilirkişilik bir meslek değildir ve olmamalıdır¹⁹⁴. Aksi düşünce bilirkişilik kurumunun niteliği ile bağdaşmaz¹⁹⁵.

Uzman kişinin mütalaasından, soruşturmada ve kovuşturmada yararlanılabilir. Soruşturmada çözümü uzmanlığı, özel ve teknik bilgiyi gerektiren hallerde bilirkişi incelemesi yaptıran Cumhuriyet savcısından, mağdur ve suçtan zarar görenin¹⁹⁶, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafinin veya kanunî temsilcinin incelemeler yapılırken bilirkişiye teknik nitelikte bilgiler verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişileri dinlemeleri veya bazı araştırmaların yapılması hususlarında karar verilmesini isteyebileceklerini düzenleyen CMK m. 66/5 göz önüne alındığında, soruşturma sırasında da ilgililer uzmanından bilimsel mütalaa alabilir. CMK'da her ne kadar uzman kişinin soruşturmada dinlenmesine ilişkin açık hüküm olmasa da, Cumhuriyet savcısı mütalaa veren uzmanı dinleyebilir.

Bilirkişi iştiraki ile keşif söz konusu olduğunda ise keşif yapılması sırasında hazır bulunmaya hakkı olan şüpheli, sanık, mağdur ve bunların müdafii ve vekili (CMK m. 84/1) uzman kişinin davet edilmesini isteyebileceği gibi (CMK m.66/5), duruşma hükümlerine kıyasla birlikte de getirilebilir¹⁹⁷.

Kovuşturma evresinde de uzman mütalaaasına başvurulabilir. Ancak bu nedenle hakim ve mahkemeden ayrıca bir süre istene-

¹⁹⁴ Bayraktar da CMK'daki hükümlerin bilirkişiliği meslek haline getirme çabası içinde olduğunu ancak bilirkişiliğin bir meslek olamayacağını belirtmektedir. Bkz. Güncel Hukuk, 49.

¹⁹⁵ Öğretide, Deryal bilirkişilik yapabilme yeterliliğine ve ehliyetine sahip kişilerin belirlenmesi ve mesleki disiplin ve denetimin sağlanabilmesi bakımından, bilirkişiler için bir meslek örgütünün kurulmasını ve bilirkişilerin ruhsat edinmek suretiyle bilirkişilik yapabilmelerini önermektedir.

¹⁹⁶ Kanunda her ne kadar katılan denmişse de, katılma kovuşturma evresinde söz konusu olduğundan (CMK m.237) soruşturma evresinde bunu suçtan zarar gören ve mağdur olarak anlamak gereklidir.

¹⁹⁷ Aynı doğrultuda bkz. Kunter-Yenisey, No. 42.9- 42.10.

mez (CMK m.67/6). Cumhuriyet savcısının, katılanın, vekilinin, şüphelinin veya sanığın, müdafinin veya kanunî temsilcinin istemi üzerine bilimsel mütalaa hazırlayan uzmanın duruşmada dinlenmesine her zaman karar verilebilir (CMK m.68/3). CMK m. 68/3'deki "uzmanın duruşmada dinlenmesi hususunda da yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır" hüküm uyarınca, mahkeme kendiliğinden de bilimsel mütalaa hazırlayan uzmanı açıklamalarda bulunmak üzere duruşmaya çağırabilir.

Bu uzman kişi, bilirkişi gibi dinlenir. Yaptıkları açıklamalardan sonra mahkeme başkanı veya hakim izin vermedikçe duruşma salonunda kalırlar. Bilimsel mütalaa'yı birden fazla uzmanın hazırlaması mümkündür. Bu uzmanların duruşmada dinlenmesi halinde salona teker teker alınıp ayrı dinlenmeleri zorunlu değildir (CMK 68/2, m.68/3). Duruşmada bu kişilere doğrudan soru yöneltilebilir (CMK m.201)¹⁹⁸.

XI. GÖREVİNİ GEREĞİNCE YAPMAYAN BİLİRKİŞİNİN SORUMLULUĞU

Bilirkişi atandıktan sonra görevini yapmakla yükümlüdür. Görevlerini belirlenen süre içinde yerine getirmemiş bulunan bilirkişinin bilirkişi listesinden çıkarılması ve bu yüzden uğranılan zararları tazmine mahkûm edilmeleri, kendilerini atayan merciin takdirine bırakılmıştır (CMK m.66/2). Bilirkişinin raporunu geç vermesi somut olayın özelliklerine göre, TCK 257/2 den sorumluluğuna neden olabilir.

Usulünce çağrıldığı hâlde gelmeyen veya gelip de yeminden, oy ve görüş bildirmekten çekinen bilirkişiler hakkında CMK m.60/1 fıkrası hükmü uygulanır (CMK m.71/1)¹⁹⁹. Bilirkişi, çağrıldığı halde gelmezse, geldiği halde yemin etmez veya oy ve görüş bildirmezse, CMK m.60/1 gereği; bundan doğan giderlere hükmedilmekle beraber, yemininin veya oy ve görüşünü bildirilmesini sağlamak üzere dava hakkında hüküm verilinceye kadar her halde üç ayı geçmemek üzere disiplin hapsi söz konusu olur. Disiplin hapsi kararına itiraz edilebilir (CMK m.60/4,70). Bilirkişiliğe

¹⁹⁸ Bu konuda bkz. "Bilirkişiye Doğrudan Soru Yöneltilme" başlığı altındaki bilgiler.

¹⁹⁹ CMUK m.70'de sadece bilirkişilik yapmaya mecbur olanlar için disiplin cezası öngörülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Soyaslan, 288-289.

ilişkin yükümlülüğe uygun davranması halinde ise serbest bırakılır²⁰⁰. Bu tedbirleri almaya naip hakim ve istinabe olunan mahkeme ile soruşturma evresinde sulh ceza hakimi yetkilidir; Cumhuriyet savcısı bu tedbirlere karar veremez²⁰¹.

Bilirkişinin görevini tarafsız yapması gereğinin bir uzantısı olarak bilirkişi, kabul ettiği görevi dürüstlükle yapmak zorundadır²⁰². Kasten gerçeğe aykırı görüş ve oy bildirmek suçtur. 5237 sayılı TCK m. 276'da gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık suçu düzenlenmiştir. Buna göre " Yargı mercileri veya suçtan dolayı kanunen soruşturma yapmak veya yemin altında tanık dinlemek yetkisine sahip bulunan kişi veya kurul tarafından görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı mütalâada bulunması hâlinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur."

Bilirkişinin hükmü etkileyecek biçimde hükümlü aleyhine kasıt veya ihmâl ile gerçek dışı oy verdiği anlaşılması hükümlü lehine yargılamanın yenilenmesi nedenlerindedir (CMK m.311/1-b).

Bilirkişilik yapan kişi bilirkişilik faaliyetinin icrası kapsamında bir kamu görevlisidir²⁰³. Bu nedenle görevi sırasında göreviyle ilgili bir suç işlerse kamu görevlisi için öngörülen şekilde cezalandırılması söz konusu olacaktır. Ancak 5237 sayılı TCK, bazı suçların bilirkişi tarafından işlenmesini suçun nitelikli hali olarak öngörmüştür. Örneğin, bilirkişi rüşvet alırsa veya bu konuda anlaşmaya varırsa, rüşvet suçu için öngörülen ceza arttırılarak verilir(TCK m.252/2)²⁰⁴.

²⁰⁰ Alman CMUK'da bu durumda bilirkişi için disiplin para cezası söz konusu olmaktadır. Bkz. Öztürk-Özbek-Erdem, 552.

²⁰¹ Centel-Zafer, 3. Bası, 238.

²⁰² Ersoy, 440.

²⁰³ TCK m.6/1-c'ye göre; "Kamu görevlisi deyiminden; kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi" anlaşılır. Kendisine karşı görevi dolayısıyla yapılacak hakaretler (TCK 125/3), görevi yaptırmamak için direnme (TCK m.265/1) gibi hallerde suç kamu görevlisine karşı işlenmiş sayılacaktır.

²⁰⁴ Rüşvet, bir kamu görevlisinin, görevinin gereklerine aykırı olarak bir işi yapması veya yapmaması için kişiyle vardığı anlaşma çerçevesinde bir yarar sağlamasıdır (TCK m.252/3). Rüşvet alan veya bu konuda anlaşmaya varan kişi bilirkişi ise, rüşvet suçu için öngörüle dört yıldan on iki yıla kadar hapis cezası üçte birden yarısına kadar artırılır (TCK m.252/2).

XII. SONUÇ

- 5271 sayılı CMK m.63/1'e göre, çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına "karar verilebilir" denilmekle beraber, bundan maksat kanunun gösterdiği bu hallerde başvurulabileceğini belirtmektir, bu nedenle çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir durumda bilirkişiye başvurmak zorunludur.

- 5271 sayılı CMK, 1412 sayılı CMUK'dan farklı olarak özel veya teknik bilgiyi gerektiren konuların yanında "uzmanlık" gerektiren konularda bilirkişi atanmasını açıkça düzenleyerek uygulamadaki hatayı gidermeye çalışmıştır.

- Hâkimlik mesleğinin gerektirdiği genel ve hukukî bilgi ile çözümlenmesi olanaklı konularda bilirkişi dinlenemez (CMK m.63/1). Ancak uzmanlığı gerektiren hukuki konularda bilirkişiye başvurulabilir. Örneğin, uluslar arası bir hukuk kuralının uygulanması veya yabancı bir hukukun uygulanması gibi.

- 1412 sayılı CMUK'dan farklı olarak, CMK m.63/1'de bilirkişinin görevlendirilmesini isteme hakkı, katılan ve vekiline, şüpheliye, şüpheli veya sanığın kanuni temsilcine de tanınmıştır. Soruşturma evresinde de şüphelinin bilirkişiden yararlanma hakkı açıkça düzenlenmiştir.

- 5271 sayılı CMK'daki düzenleme ile Cumhuriyet savcısının bilirkişi atama yetkisinin sadece gecikmede sakıncalı halle sınırlandırılmaması ve bu yetkinin verilmesi, soruşturmanın eksiksiz tamamlanmasının yanında kovuşturmanın en kısa sürede tamamlanması bakımından yerindedir. Savcıya bu yetkinin verilmesi ayrıca bu suretle sanığın lekelenmeme ve savunma hakkına da hizmet eder.

- Bilirkişiler, il adli yargı adalet komisyonları tarafından her yıl düzenlenen bir listede yer alan gerçek veya tüzel kişiler arasından seçilirler (CMK m.64/1). Bilirkişiler kural olarak bu listelerde yer alan kişiler arasından seçilir, ancak, atama kararında, gerekçesi de gösterilmek suretiyle, hazırlanmış listelere girmeyenler arasından da bilirkişi seçilebilir (m.64/2). Bu listelerin düzenlenmesine veya listelerde yer verilenlerin çıkarılmalarına ilişkin esas ve usuller, 1 Haziran 2005 tarihli 25832 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "Ceza Muhakemesi Kanununa Göre İl Adli Yargı Adalet Komisyonlarınca Bilirkişi Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik" de gösterilmektedir.

-5271 sayılı CMK, 1412 sayılı CMUK'da ve Hükümet Tasarısında olmayan yeni bir düzenleme getirilerek, kamu görevlilerinin, bağlı buldukları kurumla ilgili davalarda bilirkişi olarak atanmaları yasaklanmıştır, bir başka deyişle bilirkişi yasağı getirilmektedir (CMK m.64/3). Böylece, bilirkişinin tarafsızlığı sağlanmak istenmiştir.

- Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, ilk defa düzenlenen beden muayenesi ve vücuttan örnek alınması (CMK m.75-76) ve moleküler genetik incelemeler (CMK m.78-79) de bilirkişi incelemesi zorunludur.

- 1412 sayılı CMUK m.75'de bilirkişinin yazılı mütalaasını tayin edilen süre içinde vereceği ancak işin niteliğine göre bu sürenin 2 ayı geçemeyeceği belirtilmiştir. CMK'da ise bilirkişinin görevini yerine getirme süresi işin niteliğine göre 3 ayı geçemeyecektir. Bu süre belli koşulların varlığı halinde 3 ay daha uzatılabilmektedir. Böylece, 6 aylık bir azami süre söz konusudur. Bilirkişi görevini belirlenen sürede bitirmekle yükümlü olup, belirlenen süre içinde raporunu vermeyen bilirkişi hemen değiştirilebilir (CMK m.66/2). Belirlenen süre içinde raporunu vermediği için değiştirilen bilirkişiye, o ana kadar yaptığı işlemleri açıklayan rapor sunma ve görevi nedeniyle kendisine teslim edilmiş eşya ve belgeleri hemen geri verme yükümlülüğü getirilmiştir (CMK m.66/2).

- Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 66. maddesi, CMUK'da olmayan yeni bir düzenleme ile bilirkişilere görevleri sırasında kendi uzmanlık alanı dışındaki uzmanların bilgisinden yararlanma yetkisi vermektedir. Bilirkişinin, uzmanlığına girmeyen bir hususta aydınlanma gereksinimi duyduğu hâllerde, bilirkişinin nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişilerle bir araya gelmelerine hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısınınca izin verilebilir. Söz konusu çağırılan kişiler de yemin ederler ve rapor verirler. Bu rapor, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir kısmı sayılır (CMK m.66/4).

- İlgililerin, incelemeler yapılırken bilirkişiye teknik nitelikte bilgiler verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişileri dinlemeleri veya bazı araştırmaların yapılması hususlarında merciinden karar verilmesini isteyebilme hakkına ilişkin (CMK m.66/5) düzenleme muhakemenin hızlı bir şekilde sonuçlandırılması, delillerin değerlendirilmesine ve bilirkişinin görevini yapmasına katkısı bakımından yerindedir.

-Cumhuriyet savcısı, müdafii veya vekil sıfatıyla duruşmaya katılan avukat; bilirkişinin raporunda eksik buldukları ya da aydınlatılmaya gereksinim duydukları konularda bilirkişiye doğrudan soru yöneltme hakkına sahiptir. Sanık ve katılan ise mahkeme başkanı veya hâkim aracılığı ile soru yöneltebilir(CMK m.201).

-Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli veya sanık, müdafii veya kanunî temsilcisinin, yargılama konusu olayla ilgili olarak uzman bir kişinin mütalaasından yararlanma hakkı söz konusudur (CMK m.67/6). Kanunun bu hükmünü, çeşitli meslek gruplarının, özel bilirkişilik yapabilecekleri ve bunu bir meslek olarak icra edebilecekleri şeklinde algıladıkları görülmüştür. Bilirkişilik bir meslek değildir ve olmamalıdır. Aksi düşünce bilirkişilik kurumunun niteliği ile bağdaşmaz.

KAYNAKÇA

- Arslan, Ramazan, Bilirkişilik Uygulaması ve Bu Uygulamaya Yargıtay'ın etkisi, YD, Özel Sayı, Ocak-Ekim 1989/1-4, C.15
- Başkan, Tanıl, "Türk Ceza Hukukunda Bilirkişilik ve Uygulamadan Doğan Sorunlar" konulu XIV. Bildirinin tartışma kısmı, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, C.2, Ankara 2000.
- Centel, Nur, "Adli Tıp Bilimleri ve İnsan Hakları" Atatürk Üniversitesi Erzin-
can Hukuk Fakültesi Dergisi, C.IV, S.1-2.
- Centel, Nur- Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, 1. Bası, İstanbul
2003.
- Centel, Nur-Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Yenilenmiş 3. Bası,
İstanbul 2005.
- Cihan, Erol-Yenisey, Feridun; Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul 1997.
- Demirkapı, Ertan, "Anglo-Amerikan Hukukunda Bilirkişilik Kurumunda Ye-
ni Eğilimler", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:5,
S.2. İzmir 2003.
- Deryal, Yahya, Türk Hukukunda Bilirkişilik, 2. Baskı, Ankara 2004.
- Erem, Faruk, Diyalektik Açısından Ceza Yargılaması Hukuku, 6. Baskı, An-
kara 1986.
- Ersoy, Yüksel, "Türk Ceza Hukukunda Bilirkişilik ve Uygulamadan Doğan
Sorunlar", Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000, 12-16 Ocak Anka-
ra, C.2.
- Güncel Hukuk, "Bilirkişilik Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Güncel Hukuk
Aylık Hukuk Dergisi, S.1, Ocak 2004.
- Güngör, Şener- Kınacı, Ali, (Öğreti ve Uygulama Boyutu ile) Uyuşturucu ve
Psikotrop Maddelerle İlgili Suçlar, Ankara 2001.

- Gürelli, Nevzat, Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik İstanbul 1967.
- Hükümet Tasarısı, 7.3.3003 tarihinde TBBM Başkanlığına sunulan Tasarı Metni.
- Kunter, Nurullah-Yenisey, Feridun, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Birinci Kitap, Ceza Muhakemesinin Genel Hükümleri, 12. Bası, İstanbul 2002.
- Koroğlu, Hasan, Türk Mahkemelerinde Bilirkişilik ve Bilirkişi Kurumları, Ankara 2001.
- Mavioğlu, O, "Bilirkişiye Başvurma Zorunluluğu ve Bilirkişi Raporları Karşısında Yargıcın Durumu", İÜHFM, 1970, S.1-4.
- Özbek, Veli Özer, Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı (CMK İzmir Şerhi), Ankara 2005.
- Öztürk, Bahri-Özbek, Veli Özer-Erdem, Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 2001.
- Soyaslan, Doğan, Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku, Ankara 2000.
- Soyaslan, Doğan, "Ceza Hukukunda Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporunun Bağlayıcılığı" Bilirkişilik Sempozyumu, Samsun Barosu-Türkiye Barolar Birliği 9-10 Kasım 2001.
- Şahin, Cumhur, "Ceza Muhakemesinde Bilirkişi Atanması ve Zorunlu Bilirkişilik", Bilirkişilik Sempozyumu, 9-10 Kasım 2001.
- Şahin, Cumhur, Ceza Muhakemesinde İspat (Delillerin Doğrudan Doğruluğu İlkesi), Ankara 2001.
- Şahin, Cumhur, Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi, Ankara 2005.
- Tanrıver, Süha, "Bilirkişinin Etik ve Hukuki Yönden Ceza Sorumluluğu", Bilirkişilik Sempozyumu, Samsun Barosu-Türkiye Barolar Birliği 9-10 Kasım 2001.
- Taşpınar, Sema, "Bilirkişi Ücreti"; Bilirkişilik Sempozyumu, Samsun Barosu-Türkiye Barolar Birliği 9-10 Kasım 2001.
- Toroslu, Nevzat, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 1998.
- Tosun, Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C.1, Dördüncü Bası, İstanbul 1984.
- Türk, Hikmet Sami, "Bilirkişilik", Adalet Dergisi, Yıl.91, S.5, Ekim 2000.

- Yavuz, İpekyüz Filiz, Türk Hukukunda Hekimlik Sözleşmesi, Marmara Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İst. 2003
- Yenisey, Feridun- Ziyalar, Neylan, Çapraz Sorgu Teknikleri (Cross Examination), Bahçeşehir Üniversitesi IGUL Kitabı No.7, İstanbul 2005.
- Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, 7. Baskı, İstanbul 1998.
- Yokuş Sevük, Handan, "Ceza Muhakemesi ve Adli Tıp İlişkisi", Hukuk ve Adalet, Yıl 2, S.6-7, Ekim 2005.